

Handwritten number: 111-2

Handwritten number: 77-3704

Библиотека на Икономическия университет
Варна
ЦЕНТРА

ДРНОГОРСКИМ УСРОЦИМА

ПРИ КРАЈУ ДЕВЕТНАЕСТОГ ВИЈЕКА

У

Ј А Т И Н И М А

НАИСКАО

В. М. Г. Медкович

ID = 58140684

У БЕОГРАДУ

КНИГОПЕЧАТЊА ПЕТРА К. ТАНАКОВИЋА
1895.

1886

У В О Д

Пре кратког времена изашла је, овли у Биограду, једна брошура под насловом: „*Црна Гора, при крају деветнајестог вијека*“. На томе памфлету потписан је неки Марко М. Вацковић, а печатана је у „Смиљеву“, печатњи Пете Годоровића.

Један овлашњи трговац, а мој пријатељ, путовао је ту скоро у Беч, својем послом. У једној бечкој кафани приђе му неки Швабо, Бечлија, извади из свога штета поменути памфлет и онако покварено српски, понуди му, да га купи са ријечима: „*Но, фи купиш ово књига; она је написало кнепотин, парон фон ферлица, а у Белиград је оно дотерано и трукофано.*“

И мени је дошао до руке овај памфлет и прочитао сам га. И да ми није мој пријатељ рекао оно што је чуо од Швабе — Бечлије, ја бих и сам лако погодио, ће је извор свему ономе гаду, који се износи у памфлету, од којег се не „кострешти коса“, као што препорука у извеснијем новинама вели, него који нагони на повраћање. Таки гад могу избуљувати само подле издајнице отаџаства и свога народа, прави политички гурбети и моралне наказе, које су кадре за

БИБЛИОТЕКА ИСТОРИЈСКОГ ИНСТИТУТА ЦРНЕ ГОРЕ
ПОДГОРИЦА

Inv. br.

2408/2010

„фигурине“ продати свој образ и поштене и послужити свакоме злу и неваљалству. Да у ред оваковије измета спада и *парон фон Ферница*, са својем друштвом, то је већ цијеломе Српству познато.

У предговору тога памфлета вели се, да је писце*) и инспираторе његове руководио једини обзир, да истину изнесу на свијет. Ну, да ли може бити веће проније, но кад подла лаж и клевета траже за себе патент истине? Да ли може бити нечега гаднијег и одвратнијег, но кад маркиране издајнице и тубђи најамници заоптрђу себе плаштом родољубља?

О јадна српска земљо, раствори се, и прогутај те несретне издајнице и отпаднике, да их очи наше не гледају, да нам се осјећаји не буне, а руменило стида не облива наше лице, што се могло наћи у крилу нашега народа и таквије гадова.

Подли писци и инспиратори тога памфлета чикају свакога, да им *фактима* обије њихове лажи и клевете. Сви неваљали и блудници, одликују се својом дрекошћу. Они мисле, да су кадри својем безобразним разметањем бацити прах у очи и запушити уста свему поштеном свијету. Оно, истина, да они више пута и успјевају, јер поштени људи клоне се од такве напасти. Али то не треба да буде тако. Треба такима неваљалима оштро погледати у очи, треба их ожећи бичем правде и истине по ушима, и они ће на сватла умукнути. Ово

*) Ја нарочито олошким писце, јер некакви мислени Балковић и суваше је мали и угаи, да покрије прву дужину, оја је овај паклет написала и на свијет издала.

треба тим пре чинити, кад се тиче нашије народније интереса, које ти неваљали, служећи вековном непријатељу народа нашег, хоће да ремете и муте.

И мене је баш тај обзир побудио, да се латим пера, те да одговорим са бичем правде и истине у руци на тај памфлет, и да изнесем слику Црне Горе у онаквом облику, каква је била и каква је сад.

У поменутом памфлету хвале се сви досадашњи владоци Црне Горе, из куће Петровића — Негош, а само се куди и ружи садашњи господар Црне Горе, који је потوماк тије своје прослављеније предака.

И ако нијесам подробно посвијешен у државне и владалачке послове данашњегта књаза црногорског, опет не могу, нити смијем веровати у све оне клевете, које памфлет износи против њега, јер држим, да се нећу преварити, ако речем, да је све то удешено за „*фигурине*“ против Црне Горе а и свега народа нашег, а у корист великога и вјековнога непријатеља нашег, који не штеди на такве цјели своје „*фигурине*“.

Овом приликом падају ми на ум ријечи пок. књаза Михаила, које је он 1860. године изговорио београдском генералном консулу Боровички, поводом некије дописа у „*Teleswager Zeitung*“-у. У тим дописима нападао се књажев отац и све остало у Србији, а само се он — Књаз — хвалио. „Чудим се, рекао је Књаз, томе консулу, — да се тако што може писати у званичним новинама. Тамо се све представља у најружнијим бојама; све је покварено и неваљало, а највише се напада мој отац. Не-

мојте мислити, да ја не знам на што се иде са тим. Кад мој отац не ваља, кад све у Србији не ваља, онда не ваљам ни ја.“ Тако је и са овим памфлетом, само у обрнутом погледу. Све што је било до књаза Николе у Црној Гори добро је и ваљасто, а само он није добар.

Сваки поштен српски патриота, врло добро зна на што се, нарочито у садашњем времену, смјера са овакијем папквистантским писањем. Мене је баш то и побудило, да изађем на средину, да сузбијем те фиуринашке гурбете и њиово црно и паклено друштво, да не труне у чисто вре-ло српскије општите интереса и братске слоге и љубави.

Ти одроди српски нашли су своје кукавичко гнијездо у окупиранијем земљама, па сав свој отров и гад, језуитским начином, пребацију у ову и онако доста измучену земљу.

Тако је исто рађено и 1860. године, приликом убиства књаза Данила, којег а фесаровци нијесу трпели као и он њих.

Ондашњи фесарски погранични серлар Чулић, говорио је једноме Црногорцу, Крстићу Лазову, са Бјелоша: „*Гледај, да се нађе који Црногорац, да убије Књаза, а ја ћу га сахранити.*“

Кад погибе књаз Данил, покрај убице Тоша Кадифа, био је његов зет, поп Пунниша, који одмах по убиству оде у Дубровник, па га ондашњи окружни начелник упути да иле у Мостар, како се не би позрјевало на фесарску власт. Поп Пунниша кад дође у Мостар, тамошњи папа упути

га у Србију, говорећи: „*Србија и Црна Гора у пријатељству су, па се неће на тебе осјетити.*“

Ово се разумије без икаква коментара. Прво је погинуо књаз Данил, а пошље и књаз Михаило.

Види се, да се окупаторка српскије покрајина налази у неком неповољном положају, па се труди да завали Србију и Црну Гору, а опет српски народ са Русијом, па да тијем она себи створи могућност, не само да задржи окупиране српске земље, већ да продужи и даље свој пут на исток, на штету нашега народа. За своје тричаве фиурине нашла је она оруђа, којима ће да копа гроб народу српском.

Докле је сво српско патриотско јавно мињење противно окупаторској пултици, јер у њој види гроб надама и будућности народној, дотле неколико одрода и тубих најамника, као што је *парон фон Ферлица* и дружина му, упућују српски народ и обе српске државе у колосек те и таке убиличне пултике. И зар нису то гадна оруђа у рукама српскије гробара?

Оволико сам рекао као увод, у мојему одговору на поменути памфлет, а сад ћу, да са правдом и истинном и историским фактима почистим све оне гомилице ђубрета које је лаж и клевета у памфлету наслагала и да га бацим на вихор народног презрења, нека га оно однесе на лице и образ подлије тубије најамника и њиховије инспиратора.

I.

„Бранковићу погано колено!
Тако ли се служи отаџасти,
Тако ли се пијени поштење.“
Горски Вјесник.

Памфлет „*Црна Гора, при крају Деветнајестог вијека*“, подељен је на три главе, ну ја ћу се поглавито и опширно зауставити на трећој глави, ће се булазни о спољашњим одношајима Црне Горе, а прву и другу главу, у којима се говори о „подели Црне Горе на спахилуке“ и о „тирјанству“ у Њојзи, прећиху легитимично, јер сваки који ијоде познаје унутрашње стање у Црној Гори, мора све оно, што се у томе погледу износи, сматрати за просту и гадну клевету, коју само могу износити неваљали људи, продани туђину за *фирине*.

У Црној Гори, од кад је она почела са-моостално живјети, нијесу никада постојали спахилуци, нити је икоме падало на ум, да их заводи, јер нема никаковије услова за то.

Што се пак тиче освојеније земаља од Турака после ратова и њихове поцјеле, могао бих голико примјетити, да господар у држави има право располагати са крунским добрима. До данас није се нико у Црној Гори жалио на ту поцјелу нити, као писци

памфлета, криво и ружко за то садашњег господара црногорског.

Писци и инспектори памфлета могли би се потпуно сравнити са онијема, који за време прве владе књаза Милоша, гражише, да се Србија поцјели на спахилуке, а њене спахије да постану власела. Ну књаз Милош је умно спречити те злосретне намјере. Кад ови властољубиви и грабљиви људи не успјеше, да постигну своје намјера, они помоћу непријатеља обореше књаза Милоша и народну династију, те Србија доби мјесто четири турске, седамнаест српскије дахија, у којим је рукама био господар земље проста дутка и играчка, и да није свијест народна спречила њихове даље намјере, те повратила у Србију народну династију, данас би Србија била заиста поцјелена на кајмакамије — на три или више спахилука.

Парон фон Ферпица и дружина му нису могли у својему отачаству да постигну своју циљ и да постану спахијама, они одлазе под закриле непријатељу, и он им даје спахилуке, и масне плате, и то у српскијем земљама, које је он захватио, те народ гули и уништава свима могућим средствима. И докле јадни народ српски тамо пишти, парон фон Ферпица, слади се његовијем знојем и муком и помаже, да му се коначно свијећа живота угаши.

„Бранковићу погано кољено!

„Тако ли се служи отачаству,

„Тако ли се цијени поштење.“

И о тиранији, која по писцима памфлета, влада у Црној Гори, не зна ништа сав остали свијет. Она се само врти по

мутнијем мозговима неколико ускока и подлих издајника.

Толики путници пропутоваше кроз Црну Гору, па ни једноме од њих не паде у очи ни из далека све оно, што памфлет хоће да представи. У Црној Гори има и страније представитеља, па није до данас не чумо да се они ма којијем начином потужине на начин управе у Црној Гори.

За људе неваљале, којијема није ништа свето, до ли своја лична корист, не може бити добра ни једна управа, која неће да угађа њиховијем рачунима, нити да подржава њихово неваљалство. За то и парону фон Ферпици и дружини му, не ваља садашња управа у Црној Гори.

У памфлету се набрајају и неке тобоже жртве „тираније“, која влада у Црној Гори. И ту бих ја могао, кад би налазио за вриједно, да о свакој тој „жртви“, изнесем баш противно ономе, што се о њима говори, али ћу се овом приликом ограничити само на неке примјера ради.

Да почнем са онијем, који је, нема сумње, главни сурадник подлога памфлета. То је главом парон фон Ферпица (Машо Врбица. *) Негта памфлет хоће да представи као неки узор патриотизма, јунаштва, државничке мудрости и способности у сваком погледу.

Ја ћу, између осталије, за које ја знам, навести само један случај, који ће и сам по себи довољан бити, да покаже праву вриједност парона фон Ферпице. Он је, као

*) Ја ћу га у дијеломе овојем спешу називати овако, како га његове бечке гесе и протектори зову, по што се он одметнуо од свога рода и народа.

што и памфлет каже, учио у Русији артиљеријску школу три године и том приликом морао је појести много рускога љеба.

Кад је књаз Даниле 1856 године обраћао се руском министарству иностраније дјела, да му даду извјесну помоћ за то, што може наступити случај, да Турци нападну на Црну Гору, ондашњи руски државни канцелар, кнез Горчаков, пошаље на ту циљ руском консулу у Дубровнику, 5000 дуката, наредивши консулу, да те новце не издаје без стварне потребе. Књаз Даниле, желећи да добије те новце, изабере као изврсна сплеткаша и опробаног ђакова парона фон Ферпицу, да измами ма како тај новал. Ферпица је ишао са попом Мињом и гувернадуровићем Јуком Радонићем у Дубровник, описујући књаза најцрњијем бојама, те га Црногорци хоће да збаце, а на његово мјесто да поставе поменутог гувернадуровића.

О овој ствари могло би се вазда интереснога навести, ну ја се за сад овијем ограничавам, а ако буде потребно, изнијешу и више.

Ето тако је парон фон Ферпица. Треба лагати, сплеткарити и новце мамити, ту му нема равна.

Какве је он услуге чинио Србији, за вријеме њезинога прва рата за ослобођење и независност, и о томе би се могло много говорити и писати. Није он ни том приликом заборављао на себе и свој шпаг. А дагат је умро, и знао правити од „комарца магарца“. По памфлету изгледа, да није било Ферпице, Турци се не би зауставили

на Ђунису, него би дошли у Биоград. А ја опет велим, да није било цара ослободилаца, не би ту помогла ни стотина такије јунака као што је парон фон Ферпица.

И његове заслуге у Црној Гори, као и његово министровање тамо, само су кадри да допуне галну слику његову. Права је срећа за Црну Гору, и за ону свету ствар, за коју она кано и Србија, има да ради, што је књаз Никола благовремено раскрстио са Ферпицом. Да није то учинио, мога би не једном но вазда говорити: „Земља моја, а управа туђа“ — непријатељска.

Неће бити боље мислио ни покојни књаз Данил о Ферпици. И оно писмо, које се налази у памфлету, у похвалу Ферпицину, сумњамо да је аутентично. Књаз Данил никад се није потписивао „Данил Петовић“ — Његош“, него вазда: „Данил П. Његош“. То сам ја знава најбоље, а и сада имам више писама са његовијем потписом.

Што се тиче осталије, који се у памфлету узносе, а због којије се прекоравала књаз црногорски, мени се чини, да се нећу преварит, кад речем, да су сви ти онаки, каквијем су били и они што су за финансије ишли пашама у Скадар, и доводили Турке у Црну Гору. У ту врсту спада и хвалећи Иво Раков, који је такођер служио и Ђесаровцима за добре бакшише. Сви су они као и њихов пооро, Стеван Перовић — Цуца, — који је радио о глави књазу Данилу, како би помоћу Ђесарском и турском докопао се владалачке власти у Црној Гори.

Тота издајника убио је Јоко Кусовац на сред Париграда.

Да се са неколико ријечи догакнемо и оније који се у памфлету нападају. Ја ћу овде узети Пламенце.

Кућа Пламенчева била је ваада прва кућа у нахији прмничкој. Није био повод побуне 1847 год. поп Илија, већ Маркиша; а и он је на то био принуђен поступком Пера Тонова. Маркиша бјеше висок, лијеп и угледан човек, кога је лијепо пазио владика Раде, па га је зато и поставио за капетана у истој нахији.

Кад оно двојица Лимњана убише једнога попа и ускочише у Турску, владика се наљути и нареди, да се њихово све узгапти и прода, па понуди Маркишу: „Би ли Маркиша купио баштину оније скотова, али се бојим да те не убију.“ — Ја, господару, хоћу, одговори Маркиша, ако ми даш ријеч, да ми је нећеш узимати натраг, а ја за њих нити мислим, нити их се бојим.“ Владика му да ријеч, да ту баштину неће враћати, а Маркиша извади иза паса двије леденице и стави их на бильарду: „Ево, господару, залога. Док донесем новац.“

Није прошло дуго времена, а она два Лимњана — ускока — посјекше два Турчина, па добјегоше у Црну Гору. Саво Гаров, капетан глуподолски, дође на Цетинје и пане на колена пред владиком, молећи да Лимњанима опрости живот, јер су погубили два Турчина. Владика им опрости и позове Маркишу, да им поврати баштину, нашто му Маркиша примјети: „А за Бога, госпо-

дару, за што да врћем, кад си ми река, е ће бити моје до вијека.“

— Е, тако се догодило, одговори владика, па сам морао учинити. —

У колико је владика волио Маркишу, у толико га је више мрзео Пера Томов, али пред владиком није смио да покаже ту своју мржњу. Кад владика 1846 год. пође у Беч, Пера намјести људе, да Маркишу убију из засједe, кад но крене пут на Цетинје. Маркиша то дозна, те ће рећи Перу: „За што, господине, Пера, да ме убијеш курвањски; ако сам крив ево пољане цетинјске, ће се по заслуги сваки криви Црногорац мушкета, па мушкетај и мене.“ Пера се изговара али му Маркиша није вјеровало, те је био принуђен да бјежи у Турке и тражи помоћ и отуда изађе буна у Прмници 1847 године.

Док је био владика у Бечу, писо му је Пера против Маркише, и владика у прве даде налог, да се Маркиша затвори, али се пошље присјети и пише Перу, да се Маркиша не дира до његова повратка. Ну Пера није послушао заповјест владичину, те се за то и изроди несрећа.

Толико сам нашао за потребно да речем о личностима, које се у памфлету хвале и куде. И из овога ће беспристрасни свијет увиђети, како туђи агенти крупно лажу и хоће да од црнога направе бијело, а од бијелог црно.

*

Имећу осталога бљадословија памфлет се брине и о васпитанју црногорскога напљедника. Не допада се пашквалантима,

како се он васпитава и спрема за будућег владоца. Они веле књазу, да је „на погријешном путу“ и у томе погледу, јер се поред тако васпитаног владоца може лако појавити „какви други *Шћепан мали*“ па повући народ за собом.

Ну ја бих на сва ова будлажњена пријетно: ну то јада, ће лисина хоће да учи орла, како да отгаје своје орглиће. Кад би књаз црногорски послушао савјете тије отпадника, баш онда би се могао појавити какви „Шћепан мали“ у униформи каква ћесарска ћенерала, а то би врло добро дошло парону фон Ферпици и та би му улога била најмилија.

Лијепим је путем упутио коспотин фон Ферпица и своје синове. Они су се васпитали у бечком терезијануму, о ћесарском трошку, па су за то тако и прошли. Ну, ивер не пада далеко од кнаде.

Нека књаз Никола васпита својета наплједника у духу својије славније предака, нека га научи, да буде достојан владар тога јуначког гнијезда, да чува понос и образ и поштење српско, да окити славнијем дјелима листове историје својега дома и својега отачества, па је учинио све, што захтјева од њета родитељска дужност.

Како се нама чини, књаз Никола, испуњавајући своје родитељске дужности, није ни испустио из вида оваки правац у спремању и васпитању својега наплједника. Ну, баш то се и не допада парону фон Ферпици и дружини му, јер поред тако васпитаног и одгајаног владоца нема мјеста „Шћепану малом“ у виду каквог парона фон Ферпице.

Што се тиче школа, просвјете и културе у Црној Гори, садашњи књаз учинио је, према потребама своје земље доста.

Црна Гора, према својем положају, има нарочити задатак у народу нашем. Она треба и даље да гаји јунаке, јер велико дјело народно, које имају да изврше двије српске државице, није још извршено. Дакле у правцу те цјели треба да се креће и школа, просвјета и култура у Црној Гори. Што мање „лапманства“, тим је боље за Црну Гору и њену судбину. Нека „лапманшћу“ Ферпице и њима подобни ускопи и отпадници, а Црногорци нека остану и даље Црногорци, прослављени својем јунаштвом за општу народну ствар.

*

Да речем коју о исељавању Црногораца у Србију. И ту се пасквиланти труде, да ствар извистопере и баце љагу на књаза црногорског. Ну и ту им се лак прима као боо о дувар.

Од вајкаде су се Црногорци исељавали из своје мале и сиротне постојбине. Док нема рата за неколико година Црногорци се морају исељавати. У Србију су се они исељавали још за вријеме Турака, па су то продужили и послеје ослобођења. Кад је 1826 год. овладала глад у Црној Гори, светопочивши владика Петар I. пише књазу Милошу, да прими у Србију неколико стотина породица црногорскије. на што се књаз Милош радо одзове. Досељавали су се Црногорци у Србију и послеје тако, да их има данас по свијема округима у Србији, ће мање, а ће више. Из тако простих

и са свим природних разлога, била су до-
сељавана Црногораца у Србију и у по-
шљедње вријеме. Ни прије ни послје, није
ту могло бити никаквије задњије смјерова,
но се они лукаво и подло намјештају од
стране поквареније туђије најамника. Ну и
оће је цјељ провидна. Ферпицине гоце у-
потребљавају сваку могућу прилику, да
баце омразу међу двије владалачке српске
куће, јер та омраза и неслога доноси њима
ћара. То једно, а друго, треба слабити
српски елеменат. Црногорци, који се до-
сеге у Србију, оснажиће популацију ње-
зину; биће више Срба, кад устреба ме-
тлан дијелити за народну ствар, па их за
то треба одвраћати од Србије и упућивати
да се купе око Ферпице, да му праве што
веће друштво, и са њиме заједно потпомажу
тајне смјерове његовије новије господара
и протектора.

Памфлет слика ћавола, да заплаши Фе-
кога, али у том ћаволу види сваки парона
Ферпицу и његове гоце. И од тога треба
се плашити и одвраћати своје погледе.

Песарија је ваада купила и подржавала
незадовољнике из обе српске државе, и њих
употребљавала на своје тајне цјељи. За то
обе српске државе треба да буду на опрезу
баш с те стране.

II.

„Купимо се на медено гувно
Нико не зна до нас, ће је оно,
На вратила о марчу јашемо!
Договоре кријући чинимо,

Какво ћемо зло чинит' коме,
Живином се сваком промјећемо;
Возимо се на сребрна весла,
Лађа нам је кора од јајета!
Зла мрзnome чинит' не можемо,
А ко нам је мио али својта,
Траг по трагу његов ископамо.“

„Горски Вјенца“,

Ове ријечи из „Горскога Вјенца“ могу
се потпуно примјенити на писце памфлета:
„Црна Гора у деветнајестом вјеку“. То су
праве бабетине вјештице, које „Зла мрз-
nome чинит не могу; а ко им је „мио
или својта“, они гледају, да му „траг по
трагу ископају.“ И ја сам их баш за
то ставио на чело овди, у овоме одељку
мојега одговора на њихове лажи и подла
извртања о спољашњим одношајима у Цр-
ној Гори.

Ја ћу о спољашњим одношајима у Цр-
ној Гори, мало више говорити, јер управ
ради тога сам се и латио, да одговарам на
памфлет проданије одрода.

*

Нијесу Црногорци почели славити рус-
ког цара, нит у њ' полагати вјеру и на-
лежду тек сад, под књазом Николом. Они
су то почели од првога знаменитога вла-
дике Данила, основатеља славне династије
Петровић — Његош. То свједочи и писмо
тога владике Данила својој браћи, Дамјану,
Раду и Петру, ће три пута вели: „Ја сам
Москов, Мос... ? и опет Москов!“

У овоме правцу, у овоме духу, рапили
су сви владари из дома Петровића — Ње-
гош, придржавајући се ваада Русије.

По примјеру својије славније предака, и садашњи господар црногорски чини све оно што су и они чинили и за то је не само очувао независност Црне Горе, него је и раширио највише њене границе. И мени се чини, да такав господар не може спадати у ситне и ниске интриганте и себичњаке, већ хвата мјесто међу првијем својијем славнијем претцима.

Писци памфлета и њихови протектори иду на то, да помуге брагску и пријатељску везу између српског и руског народа, јер сваки успјех у том погледу иде у корист њима и њиховијем задњим плановима. Знај ја :

„Куд би шћели потрпеане кучке,
Бранковићи и лижисахани !

Што ми хоће друштво са турцима.“

И у Србији се налазило таковије отпадника, који су блудћели по мамку западном. По несрећи било је људи у Србији који су теглили то Турцима то западу.

Да наведем оће за примјер једног српског државника, који је био дуже времена противник руски и кутнио око себе све бјегунше полске и ће год је могао, радио против Русије. Др. Данило Медаковић, по повратку књаза Милоша у Србију, досели се са породицом у Биоград и чешће се пута састаја са тим противником рускијем, па ће му једном рећи: „Ја вас сматрам, да сте пријатељ својему народу, али ми не иде у главу, да као такав можете бити противник руски, јер сам увјерен, да сваки

онај, који је пријатељ своје народу, мора бити и пријатељ Русије.“

Књаз Михаило старао се, да држи доле одношаје са Русијом и у то вријеме, тај исти државник српски, кад посредством књаза боље позна Русију, изражавао се овако: „Камо срећа, да ми је овака памет била пре двадесет година, дружчије би стојала данас Србија“. Овај се покаја и ако допкан, али боље икад него никад.

*
„Ко завлада Цариградом, тај ће завладати цијелим свијетом“, рекао је Наполеон први, веде писци памфлета, па надовезују, како је Цариград она „златна јабука“ којој тежи Русија свим могућим средствима. Да се Русија дочепа Цариграка, то јој је по плеснивом мишљењу пасквиланата, циљ све њезине источне пултике. Да то постигне, она употребљава балканске народе за мост, а кадра је да ради тога и њих жртвује, и да се на рачун њихове судбине погађа и са њиховијем непријатељима и са цијелим свијетом.

Досадашња историјска факта, не изврнута, но у правој свијетлости њиховој, не показују то што подли отпадници лажно износе. Обично се каже, да пултику не руководе морални обзира ни хришћанска љубав, него хладни рачуни и себичност. Тако и јесте, кад погледамо на запад и његову пултику, а нарочито на протекторе писана памфлета. Ну, кад озбиљно и беспристрасно, а не изјајнички и отпаднички, бацимо поглед на ток руске пултике, нарочито источне, морамо признати,

да у њој има и морала и хришћанске љубави. То се може доказати у свијема епохама и фазама те пултике необоривим фактима.

Да није било у руској источној пултици морала, хришћанске и братске љубави, по хришћанском западу и данас би сви балкански народи и источни Хришћани били или турско робље или би променили само своје господаре, они би прешли у ропство друго горе и прње и од самог турског, а не би било неколико слободније и независније државица балканскије народа.

Погледајмо само на сулбину Вугарске и Босне и Херцеговине, па се одмах може увиђети, у којој пултици влада морал, хришћанска и братска љубав, а у којој проста себичност и грабеж тубега.

Руси су могли освојити Цариград још 1829. год. кад је Дибит прешао Балкан и дошао у Дренопољ, ђе су га заступници великије сила молили да поштеди Цариград, којег је била обузела горопадна страхаота. Руси су могли узети Цариград и 1853. г. кад оно Нахимов уништи турску флоту, под Синопом, јер су Турци послје овога сраховитог пораза били изгубили главу. А могли су они то учинити и 1878. год. кад су били дошли под зидине цариградске у С. Стефан.

Русији не требају ни мали ни велики мостови да их прави од Србије и осталије балканскије народа, јер за улазак у Цариград има она и љепши и тврђи и поузданији пут из Азије, од источне стране Босфора.

Ну да ли би била каква опасност за балканске народе, а поглавито Славене, кад би Русија узела Цариград? Ја смјело одговарам, *да не би*. На против, баш би то била права срећа за њих. Ниједан од тије балканскије народа, није у стању, да узме Цариград, а и кад би га мога узети, не би га био у стању одржати.

Кад би Цариград освојила ма која друга европска сила, осим Русије, онда би одвојило свима балканским народима и Хришћанима. Нестало би не само њихове самосталности него и њих самије. Они би постали и у пултичком, културном и националном погледу, материјал за тубину. А кад би га Русија узела, онда би њојзи поред братске љубави и пријатељства, у животном интересу лежало, да ослободи, уједини и оснажи балканске Славене и Хришћане, који би јој били природна ограда и заштита, да одржи Цариград. Русији не треба земље; она не тежи на исток у оној намјери и цијели, у којој му нагиње познати „*Draug nach Osten*.“

Источно питање мора се, а прије, а после, ријешити. Коначно ријешење његово ријешитије и питање о Цариграду.

Многи славенски научњаци и пултичари велe, да је „источно питање“ погрешан назив, — оно треба да се зове „славенско питање.“ У томе се и ја потпуно слажем. У интересу је како нашега народа, тако и осталије балканскије народа, па и свега Славенства, да се то питање ријеши као Славенско. А ко га други може у том смислу ријешити осим Русије. Према о-

воме, у властитом је интересу и нашега народа, да потпомаже Русију у том погледу. Само издајнице и туђи измеђари могу тежити и радити на томе, да се оно ријеши у смислу њиховије новије господара и „Данг-а паш Osten.“

Цариград треба и мора да буде славенски. У то ја тврдио вјерујем, јер вјерујем, у ону неодољиву логику, која у новије доба влада у историјском и етнографском процесу.

Први назив тога града — „Византија“, дали су му Грци и он потпуно одговара значењу његовом у оно вријеме. Друго му је име „Константинопол“, које и ако звучи по грчки, оно је ипак назив римски. Под тим именом владао је он над једнијем дијелом римског наслеђства и дјелствовао на историјској позорници, ограничавајући се обама средиземнога и црног мора. То му је име приличило, до последњег издајца источно-римске империје, и оно је заједно са пређашњим значењем његовим прешло у област прошлости, — постало је предмет историјски. Садашњи назив његов, — „Стамбул“ дали су му Турци, али то име само је позорно. Оно није добило светски значај, него је остало само локалним, па ће и ишчезнути са својијема завојеватељима. Оно има карактер епизодички, као што је и улога Турака у источном питању само случајна епизода, исто онако, као што је и улога свега мухамеданства епизода у свијетској повјестници. Будуће име тога града је — *Цариград*. И Славени пророшким инстинктом назваше њега тим именом.

Процес у корист славенске будућности Цариграда, отпочео је још онда, ако не и прије, кад се он зваше Константинопол. У њему и око њега, па и по свој источно-римској империји множио се и енажио славенски елеменат. Продукаат тога процеса био је и наш силни цар Душан, и он је тежио, да име Константинопоља замени Цариградом. Тај процес и ако је „Стамбул“ помео, није га могао поништити. Цареви руски Јован, Петар и царапа Катарина унели су у њега нову свежину и покрет. Москва је за то и горела, да се тај процес очува. Снага и моћ тог процеса укресла је и Србију, и одржала Црну Гору.

И као год што је источном питању прави назив „славенско питање“ тако је и „Стамбул“ његово будуће име: „Цариград“. Природне силе, које су дале овим питањима тај назив, постоје, и њих већ не може нико више сузбити.

Ну непријатељи балканскије Славена, труле се да ту пријодну силу помуте и ослабе, али *што су Бог и природа рекли да буде, оно мора бити*, и сваки онај, који хоће да то поремети, седа на вулкан, који ће га на комаде разнијети.

Неће бити злогрет, да овом приликом наведем, како мисле Руси о Цариграду.

Ја ћу навести мисли и назоре, између осталије другције, једнога одличног научњака и публицисте руског, кога западњаши увршћују у ред „панслависта.“ Овај навод нека послужи и као објашњење рускога

„панславизма“, којим западњаци плаше и нас и остале балканске Славене и народе. Такав „панславизам“ заиста може бити „баук“ за непријатеље и наше и осталије балканске Славена и народа, али он нама треба да је идеал, за којим треба сви да гледамо и да свом снагом помажемо, да се он оствари. У таком „панславизму“ лежи и остварење наше народније идеала и остварење наше народније идеала и остварење претезнија.

..... Константинопољ не треба да буде престоница Русије; не треба у њему да се уриједоточи њен народни и државни живот, и следоватељно, он не треба ни да улази у непосредни састав Руске државе. Ослобођени Константинопољ, преображен у прави Цариград, треба да буде нешто више него престоница Русије; он не треба да има за њу тако материнско значење, на које има право само Москва. Једном ријечи, Цариград не треба да буде престоница Русије, него престоница све славенског савеза.

..... И тако узевши са свију страна ствар у расуду, — свеславенска федерација са Русијом на челу и престоницом у Цариграду, једино је право и природно рјешење великог историјског задатка, који је у последње вријеме добио назив, — источно питање.

„Да видимо и расмотримо најважније прте те федерације. Факта, која нам пружа светско — историјско искуство, основано на природној системи, доказују, да се самобитна цивилизација, напредак и полет у федерацији сродних елемената може из-

ројити и развијати само онда, ако народи, који састављају тај савез буду пултички самостални. Цивилизација и култура може само онда достићи своју пуноћу, разнообразност и богатство, кад разни етнографски елементи нијесу притиснути једном пултичном целином. На тим основима и држимо ми, да би за развитак славенске културе морала бити основа федерација независније славенскије народа. У такој федерацији била би свака славенска грана сачувана од спољашњих опасности.....“

Поменути руски писац излаже и како би се састојао тај свеславенски савез. Он даје свима балканским Славенима и народима све оно на шта они имају право. Српском народу придаје све земље и покрајине, у којим наш народ живи, на које он има права и за којима тежи. По томе плану српска држава имала би 8,000,000 становника и захватала би простор на 5000 миља.

Ја мислим, да се оваквијем мислима и намерама може бити сваки српски патриота потпуно задовољан. Такву федерацију, таки „панславизам“, треба ми сви да желимо и потпомажемо.

Овакве мисли није изнио до сада једини поменути писац и научњак руски, изнијели су их и многи други. Па зар може бити већије пријатеља нама и осталијем балканскијем Славенима и народима од Руса? Заиста не може. То је показала прошлост, а то доказује и садашњост, а само они одроли српски, који за фигурине службе познатој пултици „Divide et impera“, могу другачије мислити и говорити.

Не само Србија и Црна Гора, него и сви балкански Славени и Хришћани источни упућени су својим животнијем интересима на Русију. Са њоме и помоћу њеном они могу само постићи све оно, што жеде. Славенски савез био би за њих прави спас.

Има у нас још некије људи, који још сањају о федерацији балканскије народа без Русије, па има их још и таковије, истина врло мало, који би мјесто Русије ћели да виде на челу те федерације баш онога, који је вјековима доказао, да је непомирљиви непријатељ свију балканскије народа и њихове слободе и самосталности.

Искуство је довољно показало, да од федерације самије балканскије народа без Русије, нема ништа. Такве мисли могу бити само горка успомена и ништа више. Њих, у добросхваћеном интересу, треба на сватла избацити из главе као нешто што само смета, а не доноси никакве користи. А ону мисао, која увлачи у комбинацију и вјековне непријатеље наше, треба жигосати као право издајство. Са њом се само могу носити парони, као што је и коштотин фон Ферница.

Ја нећу овом приликом, да говорим о западним Славенима, који се још љуљупкају мишљу, да се Тесарија може преобразити на основу федеративном у неку славенску државу. Палацкова „*Идеја аустријске државе*“, још се врти по главама западније Славена. И ја сам прочитао тај спис Палацков, али нисам могао наћи никакве „идеје“ у њему. Вадава је тражити у трулом ораку здраво језгро. По мојему, „идеја“ Тесарије, била је: „Ti felix Austria pibe.“ Ну

и њу су дали Чеси. Та „идеја“ умрла је још 1740 год. Мјесто те „идеје“ заузело је мјесто познато: „Divide et impera“, којим се одржава тај пултички агрегат. Та де-вица одржала је ту државу до сада. Њен је плод и савашњи дуализам, па може бити, да ће породити и још коју државну форму. Славенизирања Тесарија на основу федеративном нити има нити може имати својета смисла. Она би била убитачна за народе који би њу састављали и могла би само продужити агонију у којој се та држава налази. Ну, ја верујем, да Тесарија неће, нити може у самом свом властитом интересу приступити такој својој реформи.

Ја сам ово само узгред навео, јер право да кажем, у западнијем Славенима латинске вјере нијесам никада сматрао какве носиоце славенске идеје и тежњи. Њих је зла судбина одвојила од њедара опште и свете мајке наше и напојила отровнијем млијekom. Њих не треба слушати но избављати.

Право вели учени професор варшавског университета г. Будиловић, у својем говору о славенским первоучитељима, Гириду и Методију:

„Ријека народног живота тече по неравном кориту но по извјесној стрмени, која показује средину свијема кривинама. Сваки пут, кад се деси, да пресејемо ту осовину славенскога историјског живота, или да идемо по њој, осврнув се назад виђећемо у далекој магли брежуљак с кичи-парисовим гајем, а над њим позната кубета Св. Софије; за бријегом виђећемо плаву жипу трију грчко-славенскије мора, а још

даље тамну грамаду Олимпа с два врха у облацима. На њима се уздижу у зрацима бесмртности двије дивовске слике, с крстом и књигом. осветљујући и благоосиљајући отворен пред нама царски пут Славенства. Кад се реке улагле од те средишне осовине, онда осврнувши се назад, ми већ не видимо ни Св. Софију, ни Олимп, ни благоосиљајуће светитеље, него само њихову варљиву сјенку.

*

Чулна и управо смијешна је то ствар, кад слијепца говори о бојама, или кад глуви хоће да толкује музичне звуке. Али је управо оивратно и гнусно, кад се подлаци и издајнице труде да докажу свијету, да је зло добро, а добро зло; да је освједочени непријатељ прави пријатељ, а добар пријатељ дин-душман. Тако је то и са онијем упоређењем, које чини парон фон Ферпица са својом дружином, о исељавању народа нашега. По њима сви они Срби, који се оделише у Тесарију, дошли су на „медене колаче“, а онијема, који доше у Русију, западе „прни комад“ у торбу.

И кад не би било повјестнице, која са свијем обротно доказује, но што туђи најмниши причају, садашње стање наше браће у Тесарији па и оне у окупиранијем земљама, ћера у лаж гадна извртања издајничка.

Русија није никада ни једну грану нашега народа, ни из једнога мјеста позивала, да се сели у Русију. Али су народ наш позивали и утарски краљеви и бечки ћесари, да се сели јер су им требале српске храбре мишице, да их бране од навалe и на-

пасти турске. На позив ћесара Леополда I. преселило се 37.000 српскије породица са својијем црквеним поглавцима. То је било језгро српскога народа, а земље које су они напустили, биле су најлепше и најбогатије. То је било срце старе српске државе, то колијевка славне прошлости наше.

За овом сеобом следовале су и друге, а све на позив ћесара бечкије. Ови Срби били су најбољи ратници и они су сатинали ћесарског спољашњег непријатеља, а тако исто бранили га од унутрашњије бунтовника Маџара. Беч је умно да се користи српском крвљу, али и ако су наш народ мамили на „медене колачиће“, у виду привилегија и разлије повластица, господа бечка нису никада престајала да му раде о глави.

Ваш у само доба великог пресељавања под патријархом Чарнојевићем, појавио се Ђорђе Бранковић—Коренић, који је био најискуснији војсковођа а уз то добар Србин, кога је српски патријарх Максим, тајно у Јерлену миропомазао за деспота српског. Нета је бечки ћесар начинио грофом и означио га као војсковођу српског. Обећао је и њему и народу српском „златна брда.“ Али чим виђеше ћесаровци, како се народ око њега купи и како у њ' полагаје велике наде, они се побојаше, да се Срби не ослободу, и да не створе своју државу, те деспота домами заповједник ћесарски маркиз Ваденски у Оршаву и ту га затвори, а последије га пошљу у Јегру (Хеб), ће је у тамници и умро.

Ђорђе Бранковић—Коренић, био је велики Србин и носио се великијем мислима и плановима на корист и срећу свога народа. И да му није вјековни и заклети душманин народа нашега и његове будућности стао на пут, судбина нашега народа изгледала би другачије. Није он, као што неки фабриканти српске повјеснице, по фесарском калупу, велe, био никакав „швиндлер“, него велики Србин и родољуб.

Патријарх и остали отмјени Срби, обрађали су се у Беч могама, да се њихов деспот ослободи тамнице. И руски цар, Петар велики, заузимао се за деспота српског, али на све ове молбе и питања одговарао се из Беча: „*Nil nisi male fecit, sed sic ratio status exposcit.*“

Деспот је хтео да се српски народ ослободи, али фесарски „државни разлог“ захтјева да то не буде, и за то деспот мораде умријети у тамници.

Горка је и жалосна судбина онога нашега народа, који се преселио у Фесарију. У погледу привилегија и повластица којим је мамила Фесарија Србе себи, руководила се она познатом папско-језуитском девизом: „*Non obstantibus privilegiiis.*“

По привилегијама Србима су дата и вјерска и пултичка права и слободе, али све је то остало само на хартији, или се у случају нужде и невоље, кад је требало српске крви за одбрану престола и државу, преносила са једне хартије на другу. Мијењали се датуми и потписи на хартији, али од мртвога писма није се никад даље нишло.

Сви протести и молбе Срба, да им се њихове крвљу стечене повластице уважављу, остале су бесплодне. Место свега тога, Срби у Фесарији тријели су муке и невоље много горе но под самим Турцима, јер ови последњи нијесу им дирали у вјеру, али њихови нови господари насртали су и на њу.

Историја српскога народа, који се преселио у Фесарију права је црна и крвава књига. Кад се она прочита и проучи, човек се у чуду мора запитати, да ли је могуће, да тако поступа једна хришћанска држава, са једним хришћанским народом, кога је она сама позвала себи, да је брани од некрсти, и који је за цело стекао за њу толико заслуга, колико ни један други народ у тој држави.

Грозно је кад се чита у повјесници о разним инквизицијама у западним државама европским, али канда је инквизиција, која је вршена у фесарији, над српским народом, превазишла својом грозотом све те инквизиције.

Против српскога народа устали су и римски попови, и мађарска господа и спахије и фесарске војне власти. Све се ово наметало у гонењу и тлачењу српског народа. Српске владике и митрополите тровали су, свештенике су баћинали, баћали живе у бунаре, везивали их у арове за јасла и вршили над њима сваке скаредности. Рушили су им и отимали цркве и манастире, које су они својом муком и трудом изагли и градили. Мачем и огњем терали су Србе да приме унију. Кроз мртве шибе прибиљавали су их да се одреку своје праће-

довске вјере, и јадне мајке, гледајући своје мученике синове, показивале су своје груди, које су их одгајиле, и говориле су им: „Проклето ти мајчино млијеко, ако се своје вјере одречиш.“

Српски патријарх, Арсерије Јовановић, Шакабента, отишао је у Беч да се жали на оваке грозоте, па је рекао: „Дајте нам да уживамо права и слободе, које су нам зајемчене привилегијама, а ако то нећете, дајте нам правце, које смо под Турцима и мали, или најзад, пустите нас да идемо од куда смо дошли.“ Патријарха су утјешили обећањима, да ће све испунити и отпавили га кући. Ну у „Општем листу“ српске патријаршије вели се: „За сије убо дерзавеноје прошеније, отравлен бист чрез варадинсктао штабсфелшера, и после многога терпјенија и мученија скончасја после шестимјасачној горкој болъезни.“

Предање вели, да је патријарх, борећи се са грозним муктама од отрова, клео и проклињао Фесарију и све што је у њој.

Тако је Фесарија радила и са црквенијем и светскијем правцима народа нашег, који су се усудили, да потраже лијека злу, које је снашло народ наш у његовој новој постојбини.

Да би ова грозна слика била што потпунија навешћу и ово:

1718 г. закључила је Фесарија са Турском мир у Пожаревцу. Тим миром учини се крај тридесетпетогодишњем рату између Турске и Фесарије. Фесарија тим миром прошири своје границе с ону страну Мораве у Србији, а у Влашкој до Агуте.

у Босни је повучена граница десном обалом Саве до ријеке Уне, али само на један коњички сат од Саве.

Срби су се у овим ратовима Фесарије са Турском највише одликовали, и управо да није њих било, не би Фесарија никада дошла до овака ратна успјеха. Па како се понашала Фесарија за овај српски „Hingebung und Tapferkeit?“ Онако, по својме старом начину и навичи. Она никако није дала да се Срби ставе под једну пултичку управу, и да се на Србе у Србији, примену, и ако на хартији, привилегије и повластице, које су дате оним Србима, који су се раније преселили у Фесарију. Шта више, принц Евђеније, предлагао је, да се и Банат одвоји и стави под засебну управу. Фесарска девиза: „Divide et impera“ најстрожије се примењавала на Србима. И Срби у ономе дјелу Србије, који је појаревачки миром потпао под Фесарију, осветише над собом гору и жешћу тиранију него што бјеше турска. Не само да их је нова фесарска управа пултички угњетавала, него им није ни цркву, ни вјеру оставила на миру. Није она допуштала, да се они ни у црквеном погледу уједине, него их је и ту подијелила и тек после великије напора српскога народа 1730. године, сједине се обе митрополије, биоградска и карловачка, и то кад је Беч протуррио свога човека за митрополита, у лицу Вићентија Јовановића „разроког“, који је у предању народном оставио ружан спомен, а који неће бити у стању да изгледе неки дунђери новије историје српскога народа.

Срби у Србији били су притјешњавани од ћесарске власти на све могуће начине. Поред војних власти уседило се у Србију и јато језуита. Живо се радило на унији. У управу црквену плеле су се ћесарске власти објема рукама. Митрополит није смио чак ни да запопи кога без одобрења тих власти. Бранило се Србима не само да подижу нове цркве, него и да оправљају и обнављају старе. Митрополит и народ градили су да обнове неке веће манастире, али то се најстрожије забранило. Калуђери из три царске српске задужбине, да би могли добити дозволу за поправку тије манастира, моралоше привидно примити унију и кад то учинише, допусти им се, да оправљају речене српске задужбине. Митрополиту биоградско-карловачком, забранивала се најсрочије свака власт над тијем манастирима. Па кад Ћесарија после биоградског мира 1739. године, изгуби Србију, калуђери поменуте три српске задужбине једва то дочекаше, те одмах збацие позорну сјенку са себе. Ну папа преко ћесарског посланика у Цариграду, настојаваше, да се унија у та три српска манастира и даље одржи, али није успјео. — Турци су били толерантнији од ћесароваца.

Србима у Србији толико је била догрдила ћесарска управа, да су у рату који је довео до биоградског мира, помагали Турцима, само да се опросте злоч, које је било много горе од турскога.

Ето, таке су среће били Срби у Ћесарији и под њеном управом. У таком гоњењу и непрестаном раговању за Ћесарију,

њих је више од половине нестало. После свакога рата Ћесарије, у којему су Срби били први борци, остајало је по десетине и више хиљада удовица. У ратовима су гинули од спољашњег непријатеља, а у миру од унутрашњег — од својје жалосније господара. Ће су толики Срби, који су још од памтивијека били густо насељени од Коморана па даље низ оје обале Дунава? Ће су они у Барачи, ће они око С. Андреје, са острва Чепелја и многи други? Они су или изгинули у разним ратовима или су се, измјенувши своју вјеру, претопили у друге народе. Колико ли је Срба отпадо од својега корјена и стабла у војној крајини, којијема силом натурише напску вјеру. Шта је са онијема, у Жумберку и око Крижевца, које силом и пријеваром поуништаше?

Па да ли се у најновије вријеме промјенила судбина српскога народа у Ћесарији на боље? Да ли је онако, као што подли најамници у своје памфлету велe, да се Србину тамо „неоспорава“ име његово.

Срби су 1848 године помогли, да се Ћесарија спасе од бунтовније Маџара, али послје непуних десетак година, Беч се мири са тијем бунтовницима, дијели са њима власт, и приноси им на жртву Србе и о-стале немацарске народности, своје вјерне савезнике и избавиоце. И шта раде сад Маџари нарочито са Србима? Да ли их признају за народ, да ли им допуштају да се Србима зову? Не, они свим могућим средствима раде на томе, да их слисте са лица земље. Ниједно насилно средство није и-

зостаго, а да се неупотреби против Срба. Име српско и народност ниђе се не признаје. Па зар се најновијим црквено-пултичкијем реформама маџарскијем, не иде зато, да се Срби са свим утамане. У такој прној слици нашега народа са ону страну Саве и Дунава, могу гледати узор само србијски разни „Прносмради“ и црногорски парони фон Ферпица. Пљуните им сви поштени Срби у прни образа њихов!

А како је Бесарија усрећила двије српске покрајине, Босну и Ерпеговину, у које је ушла по мандату „просвјетене“ Европе, да заведе у њима мир, поредак, правичност, просвјету и културу? Какву срећу ужива наш народ у тијем земљама? Да ли се он смије слободно да каже да је Србин? Смије, ако су му мила вјешала, синџири и прогонство. Та није ли нови бсарски босанско-херпеговачки ваљја, Кагај, сковао нову плочу, неки босанско-херпеговачки језик, којом хоће да поклопи гроб српскога народа. И у те несрећне земље отишао је парон фон Ферпица, и постао спахијом. Отуда он проповиједа, „благодети“ бсарске, и мами све Србе у то врзино коло.

Па да ли он смије тамо рећи, да је Србин, и да ли смије тамо ширити Српство? Ну, шта ја рекох. Он није за то тамо ни отишао, него да као отпадник од свога рода и народа, помогне, да се Српству копа гроб. И он срамно оруђе у рукама српскије гробара смије да назива Русију и рускога цара, гробаром српскога народа.

Сај да видимо за што су се Срби из Бесарије селили у Русију.

У половини 18-ог вијека, под бсаридом Маријом Терезијом, гоњене српскога народа превршило је сваку мјеру, и Срби, немогући више сносити ово зло, науме, да се селе из Бесарије. То је дало повод и иселјавану у Русију. Они су, сиромаси, тражили, да се спасу код једновјерне и сродне браће своје. Царица руска, Елисавета Петровна, због овије и оваковије гоњења православноје Срба, обраћада се бечкоме двору са питањем: „За што се тако поступа са православнојем српским народом?“ Услед овије примједаба обуставе се гоњења на неко вријеме. И због тога се и обустави и иселјаване Срба из Бесарије.

Русија, дакле, није звала Србе, него су они сами тражили прибежишта од напасти, којој су били изложени у Бесарији. Срби нису од Русије тражили никаквије повластица, нити им је то Русија обећавала, и тиме их мамила себи. Што су се они претопили временом у Русе, то није никакво чудо. То се није извршило насилно, него са свим природнијем процесом. Мали број Срба претопио се у велики сродан по вјери и језику народ. Слични примјера оваковије солупија има и код осталије сродније народа.

Што се тиче пресељавања Требијшана, и томе је био повод бсарски мајор Филип Вукасовић (кога зваху Црногорци Филип Маџарина). Он је дошао 1788 године у Црну Гору са 400 солдата, да увуче Црну Гору у рат са Турцима, и донио је са собом 90.000 дуката.

Световочивши владика Петар I. није шћео на то пристати, нити те многе паре

примити, без одобрења руског. Филип Мадарина, позове преко Гувернадура Јока Радонића Трејешане на оружје против Турака, а он са својем солдацима и Црногорцима пође на тврђаву Спуж, па онда ноћу, утече са својима у Приморје, а остави Црногорце да се сами бију. Црногорци, озлојеђени на овако издајство, нагину се за Филипом, да се са њиме прво разрачунају, па онда са Турцима, али владика није то допуштао и пошаље свога брата, Сава Маркова, који имаше јаког утицаја на Црногорце, те их одврати од тога. (Владика је река, да их не треба побити, јер ће рећи, да нијесу побјегли, но да смо ми побигли да их опљачкамо).

Филип је побунио, Трејешане, да устану против Турака, па после, кад су им Турци попалили огњишта, били су принуђени да се селе у Русију.

Црногорски владика Василије молио је царцу руску, да све Црногорце пресели у Русију и да из њих образује неке војне пукове, али цара није на то пристала.

Из Црне Горе преселило се 1817 год. 1800 душа у Русију, и одмах су им тамо поправили куће, цркве и школе, на шта је руска влада потрошила 42000 рубаља.

Кад све ово, и ако у кратко наведено, сравнимо са судбином српском у Бесарији, онда само мутни мозгови и крваве очи издајничке не могу ту велику разлику разумјети и виђети.

Русија не позива ни једнога Србина, а они што траже у њој прибежишта од зла и напасти бивају братски дочекани и

примљени, док на против Бесарија позива Србе себи као народ, даје им привилегије и обећава златна брда, али кад их примаме и кад учине што њој треба, она их гони и ради им о глави.

Каква је „очинска“ љубав бесаровца према Србима ево ћу навести и ово: У тајној архиви бесарској налази се једно писмо графа Гегера од маја 1690 год. под бројем 129. Између осталог тај Гегер налага, да је штетно по бечки двор ако Срби остану под Турцима, а исто тако налага, да су опасни и да остану у Бесарији, па предлаже, да би најбоље било, предати их самовољи тиранина **и свуда, где је то могуће, тањанити их са огњем и мачем.**

Гегерова пултика упражњавала се у Бесарији и у прошлости, а врши се и сада према Србима. У Аустро-Угарској драконским законима и насиљем, а у окупиранијем покрајинама просто мачем и огњем.

Наравно, да се парон фон Ферпица не плаши оптрице тога мача нити стрепи од жестине тога огња, јер се издајнице клукају и плаћају златом. Они су обично они слични и богљиви, којијема је посмртна даћа прави пир.

*

Ја сам се у течају овога списка већ једном дотакао савеза балканскије народа, те сам река, да он, данас, после толикога искуства нема смисла без Русије, а за онај и онаки савез, какав се врти по устима парона фон Ферпице и његове дружине, река сам да је **потпуно издајство.** О томе, држим, код свију паметније и родољуби-

вије Срба, не може бити ни помисли а камо ли говора.

Што се тиче Италије, коју памфлет наводи као неки примјер, могу рећи толико, да се она, поред све своје културе, ни до данас не би ослободила и ујединила а „L'Italia sarà da se“ остала би само звучна фраза и ништа више, да није било Напулина III и његовије Француза.

То се још у већој мјери може рећи за нас, без помоћи руске. Да није било Русије и њене помоћи, данас не би било ни Србије, ни Грне Горе, па без Русије не може се ни даље ићи на остварењу нашег народног јединства и ослобођења. Пут нашој народној пултици јасно је обиљежен, и ко хоће да двије српске државе и српски народ одврати са тога пута, тај му је злотвор.

*

По плеснивом умствовању црногорски ускока, отпадника, једини је црногорски књаз Никола, који се „слијепо“ држи Русије, па га упућују, да отвори историју и из ње се научи, каква је добра учинила Русија Црној Гори.

По моме мишљењу, које, слободно могу рећи, діели сваки поштен Србин, књаз црногорски ништа боље ни мудрије не чини, но што се држи Русије, тога јединог правог и искреног пријатеља народа нашег. Помоћу Русије Црна Гора је *живјела*, живјела и живи и сад. Што су сада границе њене оне, које су још у доба Баошића биле, има једино благодарити Русији. Књаз Никола, држећи се чврсто Русије, само продужава

пултику својега народа и својеје славније предака, њега на то упућује и историја и добро и озбиљно схваћени интереси и његова народа и цијелога Српства. Кад би он читао повјесницу кроз црне издајничке начари онда би му, наравно, морало изгледати све у изврнутом, наопаком виду. Онда би му се чинило свако зло добрим, порок би му се чинило родољубљем, а у приврлином, издајство родољубљем, а у издајелима би вишео непријатеље, а у диндушманима добре пријатеље. Али на срећу, књаз не чини тако, него чита историју бистрим очима и здравим разумом, те и вјерује у истину, коју она казује.

Сваки поштен човек и Србин зна, да Русија није никада водила рагове са Турском себе ради и ради своје користи, него вазада, да избави и ослободи балканске и остале источне Хришћане. Руси су имали учешћа у судбини тије народа тим прије, што су они дужи времена патили од крвожедније азијске хорди.

При насртају овије разбојника из Азије у Европу, први су Славени били на погазу. У тијем ордама азијскијем, бјеху Хуни, Авари, Маџари, Печенези, Половаци, Татари и Турци. Временом нестане Хуна, Авара, Печенеза и Половаца, а Татари зајменише оружје плугтом. Осташе само двије хорде Маџара и Османлија.

1224 године загијеване су пустаре око азовскога мора са руском крвљу. Осам рускије књажева и мноштво рускије ратника изгибоше на обалама ријеке Канке у очајничком боју са Монголима и Татарима, а неколико година доцније осу се нова

поплава азијатскије варвара преко источне Европе, преко Русије, Пољске, нашије земаља и Угарске. Скоро триста година пастише Руси под бичем великије ханова. Тек Иван Грозни ослободи свој народ од тако стидног јарма и разори државе татарске и присједини их Русији. Остала је још једна татарска орда у Криму, која је узнемиравала источне Славене; али и ову смождади цараца Катарина. У томе времену бориле су се на Дунаву, Дњепру и на Црном мору и руске и пољске војске, а на другој страни српски ускоци на јадранском мору и на Дунаву, па су се борили и Црногорци.

Шта су источни Славени претрпјели од азијскије варвара тешко је и описати. И руске и српске народне пјесме јасно говоре о томе. Из Русије толико је много народа, оба пола, одвођено у ропство, да су се чудили, како руска земља има још чељади. А шта да речемо о нашем робљу? Не би згорет било, кад би парона фон Ферпицу, са опаким дружином му, метнули на онаке мукe, које је трпео руски и наш народ од азијскије варвара, те би им, можда, то ућерало мало памети у главу, да не раде на томе, да народ свој гурају у ново ропство.

Кад су се Руси ослободили овије грозније мучитеља, они онда обрнуше своје очи у наточ, те почну ослобођавати и избављати и остале Хришћане, који су остали били под грозним бичем. Они први почеше ломити силу азијатскије варвара и сломише

је, те дадоше нов живот притјешњеним народима на Балкану.

Кад год су Руси отпочели који рат са Турцима, вада су позивали и народе на Балкану да се дижу на Турке, али њихов позив, махом је остајао глас вапијућег у пустини, те су они морали сами да се боре са непријатељима хришћанства.

А шта су радили Млечки, Бесарија и остала Европа, у корист ослобођења источније Хришћана? Они су гледали да их заробе за себе, па да их онда по познатој изреци грофа Гетера, „мачем и огњем“ истребе. О томе јасно доказује повјесница од крсташкије ратова, па све до данас.

Са појавом Петра великог на Руском престолу, важност и значај Русије подигла се у целој Европи. Петар велики уливао је не само балканскијем, него и осталијем Славенима, наде у њихово избављење. Као под првијем зрацима пролетњег сунца, почела се топити у њиховијем ојаћенијем грудима студен, која их је вјековима обузимала. Погледи славенски били су упрти на славенски сјевер, на великога цара руског.

Биоградски митрополит, долазећи у Русију, да моли за помоћ своје цркве и својега народа, назива Петра великог евангелским ријечима овако: „Ти си камен — Петар, православне цркве и вјере, и она ослоњена на твоју снажну потпору, не боји се врата адвих. Ти си други Птоломеј Славенству. Цару с благословом бојим, на срећу православља и славенскога народа.“

Срби из Угарске слали су своје изасланике Петру великом и молили га, да оспособи Хришћане испод турског јарма.

1720. год. уносили су два јужна Славена у прјесмама Петра великог. Витезовић из Рватске, посвијетно је прјесму на латинском и славенском језику под насловом: „Genitison sine Totum ex nominibus serenissimi potentissimi invictissimique an domini Petri Alexivitch Moscoviti imperatoris etc.

У прјесми се вели, да је Петар Богом саздана кула за Хришћане, који су до сада били мучени од Турака и Татара, — да Бог да, да удари са Божјом помоћи на Турке, који се и *онако боје сјеверног цара*, да сруши Турску царевину, да освоји Цариград, да проћера Турке, а Хришћанске земље да себи присвоји.

Језуит Градић, — Дубровчанин, у својој оди „*Сјеверни Пламен*“, посвијетеној Петру великом, вели: његова су славна дјела позната пијелом свијету и спомен тије дјела неће угинути нигда. Он је разбио Шведског краља и оћерао у Турке, да хоће сад тај цар да подвикне Турцима и да и њих гони. Живио вјечито славни цар! Да Бог да, да његова величина не престане ширити се, већ да расте, а он да живи Несторових љета, а да буде вагда побједитељ, а нигда побјеђеним, да скруши Турску аждау. Паги и сједи неверне, те да се подаве у потоцима своје крви. Живи срећно уважени, счлани и пресвијетли царе руски и Бог је готов, да ти даде свако добро! Нек ти Бог да, да владаш славно у рају и на земљи!

Тако је био расподложен српски и славенски свијет према Петру великом. И он, знајући свој позив, заратио је 1711. год. са Турцима и позвао све балканске народе па и Црногорце на оружје. Али несрећна битка на Пруту, осујетила је у овај мах наде и великога цара и свију оних, који су у њему гледали својета избавитеља.

Само подлапи могу и из овога ратног неуспјеха бацати љагу на Русију и њенога великог цара.

Ну, неуспјех на Пруту није поколебао у српском народу и међу Славенима вјеру и надежду у Русију и њенога цара. Петар велики остао је и даље нагласу и уважен. 1717 г. Стеван Ружич (Rosa), латински пош, прјевао је у дугачкој оди славна дјела Петрова и изражаваше наду, да ће прослављени цар уништити варваре. А у головини ХУПШ вијека, један српски калуђер из јужне Угарске, у разговору са Доситијем Обрадовићем, изразио се о Петру великом овако: „Овај је цар рашпирео у својој земљи науку, нека милостиви Бог даде његовоме царству више тактије владоца, који ће изабавити Србију, Босну и Ерпеговину, миле завичаје нашије предака, па и остале земље нашије Хришћана, од ига варварскога.

Како су Црногорци мислили и осјећали и после прутске несреће, нека послужи за доказ ова прјесма:

Фала да је Богу великоме,
Те смо књиге ове видјели,
Од нашега цара славенскога,

Славенскога, па и ришћанскога!
 Јер нијесмо нигда помишљали,
 То да ћемо када доживјети,
 Да познамо пара православна;
 Н' ако неће да је у свијету,
 Ђе он за нас ни чути не може,
 А кад чуо и за наске знаде,
 Ево наше сабље при појасу,
 Ево наше пушке у рукама
 Сад' и вазда спремни и готови,
 Сви једанак срца веселога
 На ови час удрити Турцима,
 И што брже, то је нама драже!
 И што пређе, то је нами драже!
 Дати бјеше видјети побро,
 Како с' она војска умножава!
 Како трче брђани Јунаци,
 Ерпеговиши и млади Зећани,
 Под баријакe цара русинскога,
 Да се здруже с војском црногорском,
 Не би река, драги побратиме,
 Да се иде с Турци боја бити,
 Но на игру хладно вино пити
 И веселе пјесме запјевати.
 Но веселе ово нетрајало,
 Н' ако мјесец и по данах,
 Него се је брзо обратило
 На Србаљску жалост и несрећу,
 Јер худли гласи допадоше,
 Да се Петре с Турци умирио,
Не по вољи, него по невољи.
 Што га бјеху Турци опкољели
 Близу Прута, студене ријеке,
 Тер му помоћ доћи не могаше,
 Ни остало што је војсци нужно.
 Ове гласе када разумјеше

И владика и сви спасоносци
 Уплака се мало и велико
 Свак жабаше цара ришћанскога...

О тестаменту Петра великог, који пам-
 флет такође спомиње, нећу много да гово-
 рим, јер је доказано сасвијем основано, да
 је то измишљотина рускије и славенскије
 непријатеља. Тај тестамент измислио је
 Chevalier D'оп, који је био у вријеме париде
 Елисавете француски агенат при руском
 двору. Тај агенат се заборавао, да су Руси
 православни, па је у 14. тоци тога лажног
 тестаментa ставио, да Руси себе називају
 Шизматичима, из чега се јасно види, да је
 овај тестамент скроз лажан и злонамерно
 измишљен. Именом Шизматичи крсте нас
 западњаци.

1774. год. нису Црногорци ратовали
 ни сами ни уз Русију. Те године ударио
 је Бушатија на Куче, који тад нијесу били
 саставни дио Црне Горе. У тој години по-
 звала је бесарица, Марија Тереза, Црно-
 горце, да шњоме уговоре савез против
 Турака и пораци тога отишли су у Беч:
 Јоко Радонић гувернаур, сердар Јово Пе-
 тровић и митрополитов заступник, архиман-
 дрит, Петар Петровић. Овај уговор састоји
 се из 11 тачака, а на завршетку истога на-
 лази се ово: "Ови капитули били су прим-
 љени од Н. В. Марије Терезије, која је да-
 ла прекрасне дарове тијем Црногорцима."
 У деветој тоци речено је: Ако би војна
 наступила са Портом, онда да Бесарија по-
 шље у Црну Гору праха, олова и оруђа.

Ето с ким су Црногорци 1774. године оснивали уговор за одбрану и напад. Дакле, ни том приликом није њих Русија позивала у рат, па их последије напустила.

Како су у опште искрени уговори, које је Тесарија склапала са Србима у разна времена, о томе није вриједно трошити ријечи. А како је она од вајкада мислила о ослобођењу народа нашег и подизању и оснивању српске државе, имамо довољно доказа и у садашњем времену.

Па док је Тесарија била увек противна нашему народном ослобођењу и јединству, догле је Русија трошила новац и крв своју лила, да ослободи наш народ и да га учини независнијем и самосталним. Докле се тесарска пултика према нашему народу руководила вазда оном Гегеровом изреком: „Са мачем и огњем треба их истребљивати“ и са девизом: „*Divide et impera*“, догле је руска пултика вазда, па и сад у онијем парскијем ријечима: „*Ja воспремену Сербију*.“

*

Владика Сава, није оставио најлепшу успомену у Црној Гори. Он се сматра као најлоши владика црногорски, па и он се изражавао о Русима овако: „Ја се молим свевишњему Богу, да благослови руско оружје, да уздигне крст, да оснажи славенску мишницу и да засјаја славенска слава, коју су уживали наши стари.“

Послије владике Саве постао је владиком црногорскијем Петар I. Што се тиче његова владичења и ту туђи најамници пошло изврћу истину.

Најближи синовац владике Петра I. Станко Стијепов, причаше о томе ово: „Архимандрит Петар, пошао је из Црне Горе у пролеће 1784. године и изабрао најкраћи пут, па ударио преко Шибеника, Дике, Славоније и Сријема у Карловце. Влизу Карловаца изврну се кола, те он сломије десну руку, од чега је боловао по године дана. Карловачки митрополит, Мојсије Пунтик, предлагао је Петру, да га што пре хиротонисне, али му је овај одговарао, да ће посвећење примити само онда, ако му рука остане здрава. Владика оздрави и буде 14. октобра исте године хиротонисан у Карловцима, одакле се крене у Русију. У Шклову живио је тад Србин, фенерал Зорић, (он је од оније Срба, који су од гоњења тесарског били принуђени селити се у Русију), па кад чује за долазак владике црногорскога, спреми за њега каруце, а сам на коњу изађе му на сусрет, молећи га да му буде гост. И тако се владика настани код њега, а Зорић, некејав ништа владичи, напише писмо своме брату у Петроград, да спреми сјајан стан за владiku. На украс тога стана потрошено је 30.000 рубаља. Кад све буде спремно за дочек владичин, петроградски Зорић јави то свом брату, а овај каза владичи да сад може поћи у Петроград.

Кад кназ Потемкин, ондашњи министар унутрашњије дјела, који је живио у омрази са Зорићем, чује да је владика дошао, нареди полицији да га уклони из Петрограда. Владичи је био придодат један официр, да га прати, како се не би у путу

могао састати са Зорићем. Владичина секретара пошљу сутра дан за владиком.

Дознавши царапа Катарина, како је прногорски владика непристојно укљонен из њене престонице, ражљути се на Потемкина, па пошље за владиком једног полковника, да га замоли, да се врати натраг, јер оно што је са њиме учињено било је без знања и воље њене. Полковник стигне владиком у путу и поступи по наредби цара, али владика не обаше се враћати, него одговори, како он благодари цара, на њеноме позиву, али да у Русију неће никада више долазити. Нека полковник ујери царапу о његовој потпуној оданости и привржености једновјерном и једноплеменом царству, јер он презире личне увреде, те нико и од сада не може из његова срца изгнати топла осјећања према Русији, нити га разувјерити, да у Русији не гледа спас за себе и свој народ. Бог нека благослови и царапу и царство руско, које он никада неће престати љубити.

Из овије владичиније рјечи јасно је, да он није био туђ агенат, него прави Црногорац и свјетитељ. Па није никакво чудно, ако му се царапа и обраћага граматама.

За утојене крмке, највеће је задовољство, кад се могу по благу да ваљају. Исто тако уживају и тајне издајнице, које се гове на непријатељским јаслама, кад се ваљају по смрдљивом калу лажи и клевета. И памфлет је прногорскије ускока права калуца. У њему се лаже на дугачко и на широко. Ни једна врста нема ни труни од истине.

Тако је полга лаж, да је царапа руска тражила, да меће за књаза Црној Гори, какова бенерага свога, него, ево, у чему је ствар по самој повјесници.

И прије и после је заузећа Боке Которске, Бесарија се старала и новац тропила, да заузме Црну Гору. У тој цијели изабрала је она врло способнога језуиту, абага, Франу Долчија, кога његов побра по духу и занату познати химноциевац „Страховитом палиши“ назива „Сладкићем.“ Долчија као Дубровчанин, знао је добро српски и својом језуитском вјештином умно стећи велико повјерење владике Петра I. Он је и у Црној Гори носио своју фраторску мантију, опасан конопом и није се никакво одвајао од владике. У то исто вријеме налазио се уз владиком и архимандрит Стефан Вучетић, роком из Гробрља који је по рати неке кривине утјекао у Црну Гору. Овога архимандрита слао је владика често у Русију. После оне славне побједе, одржане над Махмуд-пашом, Бушатлијом, 1796 год. пошље владика по њему цару Павлу од задовољног оружја двије мале, у сребро оковане пушке. Архимандрит употреби ову прилику, те почне у Русији опадати владиком. А то му није било тешко, јер уз владиком налазио се непрестано тај латински абат. Вучетић је представљао руском синопку, да се владика не придржава тјестојно свога архијерејског чина, да продаје државне квене утвари; да не служи у цркви и да хоће да преврне вјером. Абат Долчија био је јак аргуменат за успјех у сплеткама. Синод руски, видећи из тије сплетака,

за које он није могао знати, да грози опасност православној вјери у Црној Гори, позове владика да се правда. Грамата синодска и царска, биле су дате Ивезићу, родом из Рисиња и архимандриту Вучетићу, да их они однесу и предаду владци, али му они не предадоше тије грамата, него су их испод руке растурали међу Црногорцима. На ово се пожали владика и синоду и цару и замоли, да се пошаље један прави Рус, чиновник, да извиди ствар. На што буде прво послан Мазуревски, који пошаље извештај, како од свега онога, што се против владике износи, нема ништа у ствари, и замоли да се пошаље још један чиновник, који ће се увјерити о свему оном, што се у његовом извештају налази. И то буде учињено, те дође и други Рус, Степан Андрејевић—Санковски, те и он потврди све оно, што је Мазуревски био представио Владика је лакте био невин. Али није био невин његов секретар — абат, Долчија.

Санковски, бавећи се дуже времена на Петрињу, дозвола је да је абат Долчија послат у Црну Гору, да ради на томе, да се она потчини Фесарији. Абат Долчија буде затворен на Станјевиће и њему је судио црногорски суд на основу некије документата, која су посвједочавала то његово издајство. Тај испит над Долчијем налази се у хартијама на Петрињу. Долчија буде осуђен на смрт за издајство, али у поменутих артијама налази се и то, да се неће смртна пресуда извршити над њим, за то, што: „*Није наш, па нека га враг носи куда зна.*“

Станко Стијепов, као што је познато, синовац св. владике, био је на том мјесту кад су донели сандук Долчијев на Станјевиће испод Мајина, те прича, како су испод кључа у Долчија кључ, а он да је рекао: „Убите ме, али немојте ми сандук отварати.“ Један Црногорац обали га на земљу, упре кољеном у његов лебели трбух, увуче руку у шпал и извади кључ. У сандуку су нађене неке хартије издајничке садржине. Кад за то чује Долчија, он се ноћу објеси својем фраторским конопом.

Руски изасланик Санковски, у својем извештају од 1805. г. вели, да су нагубоне намјере изашле на видик, и оно од чега је руска влада зазирала, обистинило се. Извештај наставља: „Благодарја Богу, корен зла није истреблен.“*) Имајући бечки двор рат са Французима, вели даље извештај, а жељихи задобити за себе Црну Гору, пошаље тамо абата Долчија, као најспособнијег човека, да изврши жеље и поруке Фесарије, а то је да присједини Црну Гору Фесарији. Заста, бечки двор нашао је за тај посао врло способна човека, а имаше наду, да ће успјети у овом предузећу.

Абат Долчија, даровит је и усталца; он је могао чинити успјехе под владичиним окриљем, у кога се био сасвијем додворио, па је могао лако преговарати са онцијем Црногорцима, које је он био задобио да раде, у корист Фесарије. У јануару 1803. год. дође на Станјевиће абат Долчија,

*) *Rapports authentiques que il existoit une correspondance entre le Gouvernement François et un certain abbe Dolei attaché au Metropolitte.*

говорећи да хоће сав свој живот да проведе и да умре међу слободним народом, а на само говори са својим пријатељем владиком. Његови су говори били пуни филозофске мисли. Али се сви сумњаху да то може бити тако, како он говори о славеносрпском народу и о владару Петру, коме он проципаше, да ће сјести на патријаршески престо и срањиваће га неке путе са принцом Карлом, и са Бонапартом, — дивећи се његовој побједи над Махмут-пашом.

Поступке и намјере своје знаваше абат Долчија скривати пред владиком тако, да му овај није могао оцрнећи своје појерење, тим мање, што га Долчија при сваком случају распљиваше у мржњи против Песарије, говорећи уз то владичи, како му она жели бити корисним, а особито му напомињаше догађај у Црмници, па му и у томе даваше за право, говорећи, да су они претрпјели велике неправде од својије непријатеља ћесароваца, објашњавајући му, да он има права уплетати се у ћесарске послове, наводећи, да је тако право и у доба Млечића управљавао владика. Владика је мислио, да ће савјести Долчијеви заиста послужити њему на част и славу кад се он углеће у Жупску (Трбаљску) размирицу, у чему га је Долчија најжешће подстицао. И тако, давши посла владичи на страни, Долчија је радио свој посао са главарима, који су били владичини непријатељи, па је њима представљао у са свијем другом виду владичино уплетане у послове жупљања, уверавајући их, да кнезови жупски поступају по вољи и заповједи свога го-

сподара, па да владика, потпомажући неправедне жалбе народа, бунни га против законна своје власти, а отуда ће произаћи велика несрећа по народ; а сваки онај ко жели, да га не постигне невоља и несрећа, тај треба да стоји уз абата Долчија, коме је потчињен и сам барон Розети. Људи, окружавајући владичу и то прави Црногорци, старашу се, да владичи отворе очи пореди Долчија, али је владика био заслијепљен лажним Долчијевим пријатељством, па није дао ништа рећи против Долчија, већ, на претив, говораше, које против Долчија, тај је и против њега. Тако се био узнио абат Долчија над владичиним умом и овладао њиме, да је склонио владичу, да пошље човека са писмима француском бенемеру, да он га писма прека Бонапарти, у корџијема предлаже, да ће му дати помоћ против Турака, јер се онда обе био разнио глас, канно да је Русија закључила савез одбране и напалања са француском. Али није истина, да је владика игда мислио допуштати французима, да приједу преко Црне Горе, већ су то све сипетке абата Долчија за то, што није могао са својим пристапцама зобалити владичу, нити га одвратити од његове привржености Русији, па је мислио, да то изведе под именом Русије.

И ако је Долчија био у пријатељству са француским бенемером, опет се за то зна, да је он био емисар ћесарски. А и сам бечки двор одаје се у тој ствари тијем, што му је онда било по вољи, кад је Ивелић радио против владике, а док се зближио са владиком одмах га је почео подозревати.

Долчија је послао своја два сандука са стварима под Марине, као што је казао генерал Брали у своме извештају, али су ти сандуци опет били донешени на Станевине онда, кад је он већ био затворен, а ти су сандуци били испуњени са његовом библиотеком; али мали сандук, у којем је он чувао своје упуство и оригинална писма, тога нијесу нашли, па се сумња, да је тај мали сандук посредством которског племића Бичанги, био предат генералу Бранли. Како је бечки двор све могуће чинио, да се њему потчини Црна Гора, то сам ја још приједавио, а сад прилажем ове имолбу гувернадура Радоњића, на Ђесара. Сад опет барон Кавечлабо објашњава могућу гувернадурову, па мисли да је тијем свршена ствар, па треба само позвати Црногорце, да се закупу ћесару на вјерност, јер су они одступили од Русије. Осим тога, барон Кавечлабо, обећава онијем Црногорцима да ће бечки двор саградити пут пореди трговине и то од блата (скадарског језера), на до Котора, на свој трошак, да ће се о-творити пазар на Његушима и да ће се тамогодити варош. Которски гувернер потплаћује неке Црногорце, да се та и така цијел постигне, на што је, осим друге, сам барон Розети потрошио 10.000 дуката. Последњи покушај чинио је полковник Нико-бијанки, да заузме Његоше, на што је много новаца потрошено, и, кад би он у овоме успео и заузео ово важно стратегино мјесто, он би учинио Ђесарији велику услугу, јер је то мјесто кључ за Арба-

нију. На томе је много радио неки поп Андрија Угљешкић, али за дулу.

Овај извештај рускога изасланика писан је 24. октобра, 1808. г. на Станевине. Из њега се јасно види улога ћесарског агента Долчија. Плод његових интрига, управљених на пропаст Црне Горе, огледа се и у писму гувернадура Радоњића, бечком ћесару. У томе писму предлаже гувернадур, на који начин да управља Ђесарија Црном Гором и каквим платама да се награде чиновници њени. Уз то се наводи, како би уз Црну Гору пристала, да добу под Ђесарију, и сва околна племена и покрајине, па и Ерцеговина, и како би све те покрајине могле дати Ђесарији 60.000 људи способније за оружје.

Долчија се сам објесио, али Ђесарија није престала да ћера свој стари занат према Црној Гори. Ако данас нема Долчија на Петинју, имала је она тамо до скоро парона фон Ферпицу, па га и сад држи као пса, да њушка и тражи за њу лов.

Светопочивши владика Петар I. био је прави добри пастир свога народа. Он је правилно свађао срећу и љепшу будућност свога народа. Знао је он, од куда наш народ сунше грије, а одакле га деп бије. Њега не могаше ни благо, ни блесак латински занјети, да се превари или полакоми, те да улети у замке непријатељске. Он је остао свагда доследан својему увјерењу. А ево за то и примјера.

Долазак руске војске у Боку Которску 1807. год. под адмиралом Сенјавином обрадовао је јако Црногорце, те су они цијевали

уз Гусле у славу цара Александра, наводећи како он љуби своју браћу Црногорце као и своје Русе. И тај је на српском југо-истоку била сингла мисао, да се оснује „славено српска“ држава помоћу Русије. Св. владика пошље (1807) поради тога у Русију архимандрита Самуила, да изјави цару Александру I. у име владичино и свега онамошњег народа жељу, да се, док буде побјеђен Наполеон, оснује „славено-српска“ држава, у коју да уђу Црна Гора, један дио Арбаније, Бока которска, Ерпеговина, Дубровник и Далмација, а руски цар да прими наслов славеносрпског цара. Сриједишни град да буде Дубровник и у њему да станује државна управа. У тој држави да буде председатељ један Рус, а подпредседатељ митрополит црногорски. Да се оснују три епископије: у Задру, Трebinу и у Котору. Сав народ те нове славеносрпске државе ставља вјеру и слободу своју под заштиту руског цара.

Ето тако је мислио св. владика.

И Французи кад нијесу могли силом покорити Црну Гору, хтели су је милдом преварити и придобити. Али нијесу у томе успјели. Кад је пак гувернатор Далмације, Мармон, пребацивао владичи Петру I. што се држи са „варварима“ Русима, он му је отговорио: „Могим бенераге, *недирате у моју светинчу, и у славу највећег народа, којег сам ја син.* Нијесу Руси наши непријатељи, већ су они наша браћа и по вјери и по крви и они нас љубе као и ми њих. Ви мрзите и опалате Русе, а друглијем Славенима ласкате за то, да ваш

цар дође лакше до своје цјели. Али ми сви Славени полагамо сву нашу належау јединствено у нашу браћу Русе, јер ако Руси пропагну, онда ће пропасти и сви Славени. Ко је против Руса, тај је и против свију Славена“.

Тако се изражава св. владика ласкавим Французима и то послје 22 године пошто је био „проћеран“ из Русије.

Французи су онда, као и ћесарови вазда, умјели лепо говорити, а зго мислити нашему народу, па и Црногорцима.

Тај исти Мармон, који је по упуту свога цара мамо св. владика и Црногорце на легак, каже у својим мемоарима, да је предлагао Наполеону, како би, кад би било могуће освојити Црну Гору, најкорисније било преселити све Црногорце у Италију, па би тијем начином били они истребљени.*

Сил да побемо даље по правом историском путу, а не по каљавој странпутници дажи и извртања, којом мисле усколци да заведу необавјештени свијет.

Усколци у своје памфлету веде, да је Русија 1814 год. уступила Боку которску Аустрији. Ну ни то није истина, него је лаж, као и све остало у памфлету.

1813. год. били су Инглези у савезу са Русијом, па су они са дубардама са Врмца гађали Котор. При предаји Котора, нису га Французи шћели предати Црногорцима, већ Инглезима, који га предаду првијема. Док се састало централно правленије у Боци, браћа латинске вјере (а било је неке, на жалост, и православне), пошљу

своју депутацију у Беч, да моли Ђесара, да он заузме војском Боку, и да их изабави од Прногорскије „лупежа“. Ђесарији је добро дошла ова депутација, а можда ју је она и намјестила, како би имала на конгресу ослободна за своје претензије односно Боке.

На бечком конгресу једина се Русија заузимала за Србе и остале Хришћане, док је „просвјешена“ Европа била уз Турке и за них се заузимала. Русија је настојавала, да се пред бечки конгрес изнесе источно питање, поради чега се у фебруару 1815. год. обратила са једном нарочитом окружницом на учеснике бечкога конгреса, предлањајући ужасно стање под којим се налазе и Срби и остали балкански народи, па дужност хришћанска налаже, да се том стању стане на пут и судбина тих народа побољша. Ну остала „просвјешена“ Европа није дала, да се такве ствари износе пред конгрес, нити да се спомене отоманско царство. (*Le nom de l'empere Ottoman n'a jamais été mentionné*). А Метерников атлент Генц, жаљаше се што конгрес није актом гарантовао цјелокупност Турске. Метерник је тада бранио Турску исто као и остале интересе Ђесарије. (*Comme les intérêts de plus directs et le plus précieux de l'Autriche*).

1856. год. на париском конгресу Русија се налазила у такво незгодном положају, да није могла ништа учинити ни за себе, а камо ли за друге. Она је онда изгубила Бесарабију и своју флоту.

Све, дакле, што је скројено на париском конгресу, било је против воље Русије, а по феџу западније држава, тих нових „по-

кровитеља“ балканских народа, па су они умјесили и за Црну Гору прн колач. А Србија, која је у кримском рату остала по савјету западније сила, неутрална, добила је место једног покровитеља, седам нових. Нити је истина, нити је књаз Данило могао имати узрока, да чувши за закључење парискога мира, „дере, цепа и ногама гази“ слику цара Александра. Јест, он је цепао нечије слике, али то нису биле слике цара Александра I.

Кнез Данило говорио је (1855) овако: „Жалим и прежалити не могу, што нијесам и ја ратовао 1853. кад су имали Руси рат са Турцима, да и ја учествујем, кано што су то чинили и сви моји стари. Мени су Ђесаровци пријетили, ако ја пођем против Турака, то да ће они одмах ући са њиховом војском у Црну Гору. Божа ти вјера ја не мишља за ту Ђесарску војску, кано да је и нема. Арбанаси и Французи јунали су, а Ђесарску војску дочека би ја пјевајући а они би се враћали кукајући. Ја тад не имадох пребане, а по тој Ђесарској војсци заратио бих ја са Турцима. Никад се ми нијесмо бојали Јатина, већ они нас.

Кад је испред 200 Подгорана бјежало Ђесарске војске око 9.000, на Паштровској гори, онда се може мислити, шта би урадили само 2000 Црногорца.“

Да су Ђесарски агенти облетали и око књаза Данила, то је истина, али се он није дао уловити у њихове канџе.

Ја ћу још нешто обе да наведем, да се види, да је подла даж, да је Русија на париском конгресу, „предала Црну Гору

Турској, да буде у потпуном смислу турска провинција."

Мене је књаз Даниле 1856. год. слао у Петроград. Кад сам изашао пред цара, он ми је рекао ово: „При данашњим околностима ми за вас не можемо ништа учинити; али ће доћи вријеме, кад ћемо за вас учинити више но што ви сад тражите. *Што се пак тиче ваше независности, ја вас признајем независнијем и нећу нигда допустити, да ви будете Турски.*“

Књаз је био врло задовољан тиме, па ме је наградио и чином војводским и златном медаљом.

Пореди овога признанања појавише се протести од стране Наполеона.

Кад сам се вратио из Петрограда био сам у Берлину, ће ми у министарству рекоше, да ли имамо повјерења у Русију, па кад одговорих, да имамо потпуног, они ми рекоше: „Е онда знајте, да ћемо чинити за вас све што и Русија; а што се тиче Цесарије, она сваком чини неприлике.“

Дошавши у Беч, пођем к министру и ностраније дјела, који ме хладно прими, говорећи: „*Ви сте били код северније дворова, па сте се увјерили, да вас неће нико да призна независнијем.*“ Ја на то одговорих: „*Ја сам био тако срећан, да чујем из уста Н. В. Цара руског, да он признаје независност Црне Горе.*“ То му би потешко, те јајавито рече: „*Ја, да, Руси ће за вас све учинити,* — ви употребљавате и руски грб, — ви га имате и у вашем путном листу. Ја му разложим, да прногорски „бјели орло“ није

руски грб, него грб цара Душана, кога су Црногорци сачували и њиме се служе. Кад цесарски министар чу име цара Душана, он плану, па ће ми рећи: „*Ви спадајте под Турску царевину.*“ На то му одговорим: „*Ми нити смо били, нити ћемо бити под Турском; ми смо де факто независни, па признавао то ко или не, нас се то слабо тиче.*“

Оваки су „љубазни“ одношаји били између Црне Горе и Цесарије 1856. год.

Не види ли се из овога, ко је чувао, а ко настрадао на независност Црне Горе. На париском конгресу, западне силе пониптиле су независност Црне Горе.

1858. године обраћао се књаз Даниле руском министарству са молбом, да му се да новчана помоћ. У молби се жалио, да су га непријатељи негови опали код Русије, ну да је он био сватда највећи руски пријатељ и приврженик. Ја сам онда био у министарству у Петрограду, и мени предаху сву ту преписку, да је прочитам и да кажем како ја о томе мислим. По прочитању, кажем ја директору азијатског департамента, како би требало задовољити књажеву молбу, јер књаз Даниле није вјечит, а од новца, који се даје њему, имаће вајде и сиротиња црногорска. Директор ме погледа, па ће рећи: „*Говорите ли ви то озбиљно?*“ „Са свим“, — одговорим.

Прву новчану помоћ за књаза донео сам ја, а нијесам се хвалио, да сам ја то изradio. Црногорскијем уколцима у Задру, а нарочито сердару Милу, не бејаше то право, па ће ми рећи: „*А ја би му спре-*

мио конопалц.“ „Ти конопалц, а ја паре без којије не може живјети“, одговорим ја.

Знаваше и књаз Даниле, да Бесарија држи прногорске ускоке, као псе на ланцу и рани их, да уједају и књаза и Црну Гору. Тако је било од вајкаде, па је тако и данас. Бесарија је нудила Крста Машанова, да ступи у бесарску војску чином полковника, да му да троструку плату и да буде претендент на књажевско достојанство у Црној Гори, али се овај поштени Црногорац свега тога одрекао. Крста се одрекао, али фон Ферпица неће.

Што се тиче рата 1858. год. ствар је текла овако: Још 1843. године закључио је владика Раде у Дубровнику уговор са ерцеговачким везиром, Али-пашом—Стољевичем, да Граово остане при Црној Гори, али да Граовљани дају извјестан дио од доходака онијем Турцима, чије су земље биле на Граову. Књаз Даниле није ћео да извршује тај уговор, па узвел тога дигну Турци војску на Црну Гору.

Кад се у руском министарству иностраније дјела повела ријеч о граовском питању, упитао је директор азијатског департамента бившиг секретара књаза прногорског, да му објасни ствар, и кад му је он објаснио, речено је овако: „*И ако је тако, опет Граово мора бити прногорско.*“ Одмах је за тим послата лепеша руском посланику у Париграду, да настане на томе, да Граово остане Црној Гори, јер је оно вазда било њено.

И ако су масни залогаци којима се кључају ускоци, издаципе, опет им је свака лаж пресна, па није не пријанја

*

Ја сам на другом мјесту већ споменуо, да је „тестамент“ Петра великог, измишљотина рускије и славенскије непријатеља. Он се једино чува у „ковчегу“ лажи и клевета, којима непријатељи хоће да плаше и буне нас и остали свијет. Он се вуче и по устима оније, које су непријатељи уловили на свој златни лепак, те блебећу све оно што им они заповедају.

Па кад је лажан тестамент, онда је лаж и оно, што ускоци у своје памфлету наводе из нега: „Србе на Балкану не треба никад пустити, па се споје у једну пулитичку цјелину, јер њихово ојачање порушило би будућност Русије.“ Таке ријечи потпуно одговарају бесарској пулитички према српском народу, оне су њена традиција, али цар руски, Петар велики, који је 1697. год. писао патријарху Адријану: „*Ја ћу радити на ослобођењу источни Хришћана, док у мени душа дине,*“ никад их не би могао изговорити нити написати.

*

У св. Стефану закључи се мир, на којем се учини прелиминарни уговор 19 фебруара 1878. год. између Русије и Турске. Много се већ писао о овоме уговору, и они који дубају у један рог са пароном фон Ферпицом, узимају то за повод да напандају Русију. Ја сам имао прилике, да се више

пута изразим о томе уговору, па сам свагда тврдио, да је св. Стефански прелиминарни уговор био куд и камо кориснији за наше српске интересе него берлински. То и сад отворено тврдим. Руси, захваљујући тај прелиминарни уговор, имали су у виду тежње и жеље српског народа, те су за то и приближили границе обе српске државе, а Босни и Ерпеговини давали аутономију. Што се тиче нових граница обе српске државе, оне би се много лакше и прошириле и удесиле према жељама и српским и црногорским, са Русима, него што се то могло постићи на берлинском конгресу, ве се појавила коалиција против Русије и свију балканске народ. Руси су били вољни да попустију и да исправљају св. Стефански прелим. уговор. И са њима би се могло постићи све оно што се желело. У погледу Бугарске Руси су узели при том уговору за основу закључке цариградске конференције.

Прелим. св. Стефански уговор, даје Србији и Црној Гори 382 □ м., а берлински конгрес одузе од тога 100 □ м. а Босну и Ерпеговину у 1049 □ м. даје Тесарији.

Против XIV члана св. Стефанског уговора устао је на берлинском конгресу Андрашија, доказујући, да је немогуће, да се даде Босни и Ерпеговини аутономија. Андрашија је устао и против нове граница Србије и Црне Горе, означених св. Стефанским прелим. уговором.

Противници су се већ раније мимо Русије договорили, да се Босна и Ерпеговина да Тесарији. С тим је предлогом први и-

зашао „племенити“ лорд Сализбери. И кнез Визмарк потпомагао је овај предлог енглеског делегата. Русија је била усамљена на берлинском конгресу, али ипак није заборавила на своје ратне савезнике. Да се нијесу руски делегати категорички одупрли, берлински би конгрес протуррио и капитализацију данка. И у погледу граница заузимали су се Руси за Србе. Тесарски делегат предложио је, да се Преполоц остави Турцима, на што су пристали сви делегати осим руског.

Св. Стефански прелим. уговор, иде на то, да прокрчи пут јединству српскога племена, а берлински конгрес осујећава то у корист Тесарије. Русија тражи, да се да Босни и Ерпеговини аутономија, а српске и црногорске границе да се приближе, а Европа потписује Србију Бугарској а Црну Гору Арбанији, да се кољу и да нигда мира и слог не буде, а Босну и Ерпеговину даје Тесарији.

Што је Црна Гора морала с трудом посјести оно што јој је берлински конгрес доудио, и томе су узрок подбалања са оне стране, којој је требало да да Црној Гори посла, док она не зграби оно што јој је конгрес удјелио.

И Грчку и Инглеску наградио је берлински конгрес, а не Русија.

Што су Руси узели Бесарабију, они су тијем вратили само оно, што је било њихово и што им је неправедно било одузето, али ипак нијесу оставили без наклаше Румунију. А шта је Тесарија дала у

накалу за двије српске провинције, шта ли
Инглеска за Кипар и Средоземно море?

Нијесу Црногорци 1789. год. за вријеме
ћесара Леополда II. ратовали на позив Ру-
сије, него за Ћесарију и на њен позив.
Ћебана, коју памфлет спомине, дата је била
на чување владици, да се употреби, ако би
Ћесарија поново заратила са Турцима. То
се види јасно из писма ћесарског ђенерал-
мајора Паулића, којим одговара владини,
да они у Бечу не могу више плаћати тра-
жену чуварину за ту мундацију, јер их скупо
стаје, па је за то поклањају владини. Та
„помоћ“ ћесарска наличи на онога Ваицу,
којему је динар—крајцара—занага у троо
близу пркве св. Јована, па немогавши га
извадити, рећи ће: „Поклањам га св. Јо-
вану.“

Лажан је навод у памфлету, да је 1852.
год. Мамула ишао на састанак Омер-паши,
у Зету, него је тамо ходио руски полков-
ник Ковалевски и ћесарски подполковник
Заичек.

Што се пак тиче ћесарске помоћи за
вријеме војне са Омер-ташом, то нећу да
поричем, али се мора признати, да су ће-
саровци одмах ћели и да се добро наплате, те
су преко Ђ. Стратимировића, предложили
књазу Данилу, да призна Ћесарију за по-
кровитеља, на што му је књаз одговорио,
— да он има једног покровитеља, а други
му не треба. На ово ће рећи Стратимировић:
„Мени је ћесарска влада дала 10.000
дуката за то, да ако ви не пристанете

на ово, да онда дигнем буну против
вас.“ Књаз му у највећој љутњи одговори:
„Донеси ти још 50.000 дуката, а ја ћу по-
ћи у Америку, па опет нећеш ништа у-
чинити.“

Ово ми је причао сам књаз Даниле са
највећим узбуђењем, и готов је био да се
свети за таке увреде. Тад је књаз поце-
пао нечију слику, али не рускога цара.

Ја сам ублажавао књаза, али ми он
љутито рече: „Има ли већета зла, но кад
чојку прне мозак?“ Одговорим „нема“,
а он онда додаде: „Е, а ја сам на то готов.“

Да није било Русије, заиста би се по
помоћи Ћесарије саградиле карауле преко
Вјелопавлића до Никшића. А што Ћеса-
рија да спречава искрцавање турске војске
на Клеку, кад је за њу лакши и подеснији
био Бар и Улцин?

*

Русија, која је вазда тежила за тијем,
да ослободи балканске народе, и која је је-
дина помогла, да српски народ дође до
„своје кућнице и своје слободнице“, није
могла никада ралити против српскога на-
рода, нити интригама поткопавати оно што
је он помоћу њеном стекао. То је био сва-
гда посао Ћесарије, која није допуштала,
да се српски народ ослободи, него је ра-
дила на томе, или да га подјарми себи, или,
ако то није могуће, да остане у ропству
турском.

У уговорима, које је Русија склапала
са Портом, нијесу никада изостављени Срби.
Акерманском конвенцијом закључено је, да
се 8. точка букурешког уговора, која се

односи на Србију, мора извршити, али 1829. године Дибич се није хтео више ослањати на проста обећања портина, него је категорички оставио извјестан рок, до кога се та одредба бугарешког уговора односно Србије мора извршити.

И Бесарија је бивала у положају, да закључује повољне уговоре са Портом, па да ли се кад год сјегила Срба, који су за њу крв лили, и које је она позивала себи, да војују против Турака, обећавши им, да ће им, по што се непријатељ победи, помоћи, да поврате своју слободу и своју државу. Ја сам већ споменуо како је Бесарија, кад је по пожаревачком миру, приградила себи Јетан дио Србије, поступала са српскијем народом. О каквој слободи и правди није било ни говора, него су Срби осјетили, да им је под Бесаријом много горе, него што им бјеше под Турцима.

Русија није мутила по Србији, која је њеном помоћи створена, него је радила на њеном учвршћењу и напретку. Али јесте мутила и интригирага Бесарија, којој нова Србија није никако ишла у рачун. Тако је било и за вријеме Карађорђево и за вријеме Милошево, па је тако и данас.

Ускоци прногорски наводе, да је књаз Милош, у разговору са инглескијем консулом Хоцесом, каза: „Ја могу, кад дође вријеме, петој Европи доказати, да Русија није пролила ни једну кап крви, да би се извојевала ова независност, коју ми сад уживамо.“

Може бити, да је тако што и могла написати неће Инглез, Хоцес, али да је то

истина, сваки, који озбиљно расмотри рад књаза Милоша, мора посумњати.

И књаз Милош је полагао сву наду своју и свога народа на Русију, а не на Инглеску. То свједочи и његова преписка са гаташњим руским представитељем у Цариграду, бароном Стротановим.

Да би се што боље видели погледи и назори књаза Милоша, ја ћу обе да наведем писмо његово, које је писао 1822. г. руском посланику у Цариград, кад се био разнио глас, да ће Бесарија са војском да заузме Србију. У томе писму књаз Милош, између осталог, вели: „Кад завиримо у нашу повјесницу после пропасти нашег царства на Косову, 1389. год. ми видимо нашега последњег деспота Турфа Бранковића, и ако је учинио бесарскоме двору велике услуге, да је бачен у тамницу, у којој је и умро. Српски је народ бесарскоме двору у свијема ратовима против Турака чинио велике услуге, и био у првим редовима, на ратном мегдану, па опет тај двор, кад је закључивао мир са Портом, није обраћао никакву пажњу на Србе, већ је неретнике остављао портини великдушности. Па и 1813. кад су Срби Турском силом били побијеђени, ослањајући се на своје заслуге, указане Бесарији, а сведујући позиву бечкога двора, бјежали су у Бесарију, и стављали се под заштитиу тога двора, па су били од бесарскије пограничне власти нападани и мучени. А онијема Србима у Бесарији, одузимане су повластице и гоњени су били порали њихове

виере. Ако би, по несрећи, покушао ћесарски двор, да уђе са војском у нашу земљу, онда ћемо ми у савезу са Турцима обрнути наше оружје против овог турског и нашег народа непријатеља.“

Није, јакме, Русија имала повода да буде незадовољна са књазом Милошем нити он са њом. Други су прсти мутили и тада по Србији, а плод тих мутњи био је уставот 1839. Зна се врло добро, које подстрекавао незадовољнике и бунтовнике против књаза Милоша и народне династије. Није Русија подстрекавала и куражила незадовољнике да изврше 1842. год. преврат у Србији, него се све то плело и ковало у граду београдском и у суседству. Сам пут којим је „Јунак“ тога преврата пошао на свој посао, показује јасно, од куда се ватра пирила против Србије и њеног законитог поретка.

Тако је исто било и за вријеме Карађорђево. Док су се Руси трудили, да потигну, оснаже и очувају српску тековину, догте је Ћесарија својим интригама потковала опстанак те тековине. Као и против Милоша, тако је исто она дражила и подстрекавала и против Карађорђа. Нестога и раздор у Србији увек је ишао Ћесарији у рачун. Разне ћесарске уводе, као што беху тргови земунски, Милош Урошевић и неки Драгутин, радиле су на томе, да с једне стране заваде Србе међу собом, а с друге, да их омразе са Русима. Ја ћу обе навести један примјер. Кад је Русија послала у Србију свога полковника, Пауличија, те уводе пријећу олмах у Биоград, и

кажу Србима, да је то француски шпијун, и да има код себе много новаца, па би га требало убити. Али један од паметније Срба рећиће: „А што да га ми убијамо, ето руска војска у Влашкој, па да га пошљемо тамо, а Руси ће знати, да ли је он француски шпијун или њихов човек.“

Суседне интриге догте су доведе, да су 1808. године српски главари оптужили војда руском представитељу у Биограду и команданту руске војске у Влашкој, књазу Прозоровском. У тужби се окривљавао Прни Ђорђе најцрним бојама. Ну и ту су се Руси показали искренијем пријатељима српскога народа, те отклонили зло.

Руски представитељ у Биограду имао је велике муке, док је Младена и савет одвратио, да не убију војда. Руски представитељ овако је говорио: Ако убију војда, који је већ стекао глас у народу, онда би се главари покривили између себе око власти, а тиме би се упропастила Србија. У том духу радио је и заповједник руске војске, књаз Прозоровски.

Тако стоје ствари и у овом погледу, а не као што ускопци лажу. Плитка је војда, којом они своје лажи возе, па за то и насједају на сваком кораку.

*

Ускопцима црногорскијем у Латинима, допала се Стамбуловска Бугарска. Али ево несреће за њих и за њихове госе, и Бугари се сами ратосиљају Стамбуловљеве пулитике, те гледају да се измире са Русијом. Знају врло добро и свеснији Бугари, да

се они не би никад ослободили по госама тије ускока, да није било Русије.

Русија је ослободила Бугарску, па пошто је уредила и снадегла са свима потребама за живот, она је изашла из ње, и ако то није ни по којем праву, као завојеватељка морала чинити. Али Бесарија није мачем и крвљу заузела. Босну и Ерцеровину, него је по европском мандату ушла у те земље, да успостави мир и поредак, па она и не мисли да излази из њих, него на против, све тако удешава, да их за свагда за себе задржи. Не види ли се из овога јасно, које пријатељ балканскије народа, и ко жели да они буду слободни и независни, а ко хоће да их приграби себи.

Камо лијепе среће, да Бугарска није имала Стамбулова, а Србија парона, а Ја Ферпица, не би било ни Сливнице, нити би данас био овако мутан оризонат на Балкану, нити би се зело од најближе будућности.

*

„Раздјели па владај“, то је као што сам већ више пута казао у овоме спису, девица бесарске пулгитике, па је са свијем природно, да и њени агенти и најамници морају у томе правцу да раде и у погледу Србије и Црне Горе и двије владалачке српске куће. Слога између те двије државе српске и њиховије владалаца, не иде никако у рачун београдској пулгитици, за то се она и труди, да баши сјеме раздора међу њих, да распири међу њима завист и омразу, а поред тога, да оба двоје отуђи од Русије, како би онда лакше пале у њено крило. У тој ције-

ли написали су и црногорски ускопи памфлет. Да би се што боље успјело у томе, кажу се неки страшни планови и конспирације које књаз Никола снује против Србије.

Ну, све што се у памфлету црногорскије ускока трабуња, и у томе погледу, изгледа сваком зредом човеку више на неку глупу басну, но што би могао повјеровати у истинитост свега тога. Пада у очи, како ускопи правдају и бране вождова унука, а навалјују дрвље и камење на књаза Николу. Па није без интереса ни оно, како и опет Бесарија „отклања опасност и спасава српски престол.“ Неће бити згорел, да споменем и ово: Памфлет доводи и долазак Марка Миланова, у Виоград, у везу са „конспирацијама“ књаза Николе. Али, нутро белаја, Марка Миланова су, приликом његова бављења овди, најусрдније дочекивали и часлили баш пулгитички једномилци парона фон Ферпице и дружине му. Не обистпњава ли се и овди оно народно: во ро-гом све себи за врат баца.

Неки Крстић Лазов, кога је беграла златина, ступи у службу комесара полиције у Котору, који га плаћаше за то, што му овај достављаше разне гласове из Црне Горе. Једном је остао без наре, а црва крче у трубуху од глади, а нема су чим да иде комесару. Мислио је и мислио, па се најпослије досјети, да га изненади са једном крупном новости, и пође комесару, који га упита: „Има ли што ново?“ — „Има, и то нешто покрупно, одговори Крстић, наредио је књаз, да се праве стубе, с ко-

ијема ће се пењати Прногорци на фортицу которску. Комесар записа ове ријечи, а Крстићу даде 10 фирурина.

Мени се чини, да ће тако нешто бити и са „конспирацијама“, о којима говоре ускопи у своје памфлету. Треба зарадити ће се гођ може.

*

Бокешки устанак 1867. г. није подстицао ни изазвао књаз Никола, као што поплаши у памфлету дажу, већ га је изазвала Ресарија. Вагнер и Франц изазвали су по састављеном плану тај устанак. У томе постоју имали су удјела и велико Рвати, као што свједочи њихов уговор, који је закључен пред сам устанак. У том уговору спомиње се Босна и Ерпеговина, па и Србија, спрам које би се требало понашати на доскав начин, да се не узбуду њихова сумња неповјерења, али је нужно, *да се не престано знаду тајне нације српске владе*. Тако стоји у томе уговору Рвата. Цијел бокешког устанка објашњава 8-ма тачка тога уговора, ће се вели: „Неопходно је нужно, да се остави граница у садашњем стању, до коначног рјешења овог питања, т. ј. до сјединења Босне и Ерпеговине са Ресаријом.“ Поравнање са Маџарима било је извршено, они су тражили, да се војна граница укине, па је требало што пре радити на извршењу плана. Још јулија 1869. год. било је много војске у Боци, а све од маџарскије рефименти. Војска је била размештена по свој Боци. По несрећи, и једно лице, које ближе књаза стојаше, но није Прногорац, бјеше посвијећено у пла-

нове Ресарије. Живијећи у Котору, он се састајао сваки дан са Францом.

Да би се план што сигурније остварио, требало је сломити Црну Гору, па и Србију, које би биле на сметњи остварењу тога плана. Дакле, цијел устанку са свим је јасна.

У јесен се појави устанак у Боци, а ја сам се у почетку августу вратио из Бокеша у Биоград. Ондашњи босарски бенефални консул и дипломатски агент, В. Кадај, пошље к мени секретара консулата, Тодоровића, да ме пита, како ја мислим о бокешком устанку. У прве сам рекао ово: „Онда кад је Ерпог дошао у Боку, објешена су два Бокеша, а ја бих, на против, објесио Вагнера и Франца, па би одмах била мирна Бока.“ Он се насмија, па рече: „А за што?“ — „За то што су они покренули то зло. Они су устанак спремили; а ја знам то и по томе, што је онда, кад сам ја у јунију 1869. године дошао у Боку, било тамо много војске од маџарскије рефименти, али ми није могло пасти на памет, да се какав устанак спрема, а још мање, да га сами државни органи спремају. У Бечу се мислило, да се у тај устанак ушлету Црна Гора и Србија, па да обје те српске државе изгубе своју самосталност.“

На питање канцлерово, да ли има изгледа, да ће се савладати устанак, одговорио сам: „Ако Црна Гора остане неутрална, тај заплет може трајати *пет година*, али ако она изађе из неутралности, може се провлачити и 20 година.“ — Али ми ћемо умножити војску, па ћемо савладати — рече

он, а ја додам: „Ви можете умножити војску, али је немате ће развити. Има у Боци поље, но је оно житко, а пенати се уз оне страшне стрменице, могу само дивокозе и они људи, који су онђе рођени. Ја се чулим вашим званичним извештајима, у којим се каже, да је усташа погинуло 20, а вашије двојица ранени. То ће бити свим на против. Приморци су они што и Прногорци, па метну капице на стјену, и ваши гађају капице, а њихово свако зрно у месо. Не разумијем да ви идете у Драгољ, ког је природа таког створила, да усташи-ма не треба пушака, већ само камен да одгну ногама, па да их стотину побије.“

Питаше ме канцлер: „А да ли има какво улесно мјесто, да им се из Црне Горе иза леђа заиђе?“ — Има, али вас неће пуштити, да ви уђете тамо. То је једно седло на Браићима бје су 1808. год. страдали Французи и ако су се баш јуначки борили, те их за то као и Арбанасе сматрају Црногорци за јунаке, а вас за женетине.“ — Зар смо ми имали крзави суккоба са Црногорцима, упита канцлер. — Ималисте 1839. год. на Паптровској Гори, кад оно ваш један солдат уби црногорску бабу, а црмничани ударе на освијету. Ћесаровци крену војску из Котора и Дубровника, па и из приморја око 9000 људи. Владика пошље свога брагучета, Ђорђија Петровића, који покрене све црмничане, и раздјели војску на агодне положаје. Видећи то ћесарски заповједник, предложи примирје. Ђорђије опреми Црногорце дома, а он сашешто Подгорана остави. Док то дознаду ћесаровци одмах опколе

Ђорђија у намјери, да га живог ухвате. Ђорђије се одупре, па позове и остале Филип помоћ, међу којима бјеше и сердар Филип Николин—Ђурашковић, који скине са камица дулу па пошље у ријечку нахију у знак, да их позива у бој. Ови се одмах крену. Али Ђорђије и Филип су оно 200 Подгорана, јурише на Главицу, разбију ћесарску војску и гонише је догле, док ћесаровци не развише бијели барјак, те Ђорђије заповједи, да се прекине даље гонити непријатељ. За парламента пошље Ђорђије сердара Филипа, кога при састанку упита ћесарски заповједник: „Је ли ти колико људи погинуло сердаре?“ — Није нико, само што је неколико момчуди предрло. А да код тебе, амана ти, упита сердар? — Код мене нико, одговори полковник Штерн. А сердар подругљиво смијући се, — нико. А! Та ево их пуна долина. а обучени су кано дулуди, они нијесу наши. Штерн упита: А да ли их могу виђети? Можеш — одговори сердар. Пође пут долине, виђе и позна своје војнике, па рече: Наши су, но те молим, нека твоји људи пренесу ове мртве у казарму, јер се ови моји плаше мртвије. Сердар нареди, те се мртви пренесу у казарму, а Штерн извади ћесу да плати, а кичељиви сердар рече, смијући се: Нећу ти ја, Божа ти вјера, паре ни динара, за то месо, него ето ти га цабе.

Пошље овог причања упита ме канцлер: Па како ви мислите, да ће се то свршити? Ја му одговорим овако: „Да сам највећи пријатељ бечком ћесару, не би му могао дати други савјет, него такав, да гледа,

да се изравна на лијепе, па да се људи по-врате на своја огњишта.“ Доцније пошље ћесарска влада бјенерала Родића, који у име ћесара обећа опрощај, и тако се утиша устанак. Бечка влада обигравала је око књаза Никола, да јој олакша у војачењу при-мораца, а без тога не би Бока дала ни једног војника.

Ћесарија је шћела са бокешким устан-ком да постигне нешто, али јој не пође то за руком, као што јој ваља бива, кад се ради оружјем. Она је сретнија у лукавству и пријевари. То је њено поље, на којем она бере успехе, а на бојном вјечито лоше пролази.

Ако је књаз Никола испод руке пома-гао својој браћи Вокежима, који су тра-жили од њега помоћи и савјета, и који не-ће никад престати да упиру своје погледе на онога орла из дома Петровића — Не-гош, зар је то какво зло? Та он је тим чинио само своју свету дужност, и одби-јао зло од свога прага. То му могу замје-рити само таке издајнице и туђи измеђари, као што је парон фон Ферпица и дружина му, који би шћели, да што прије пропале и Црна Гора и Србија и сво Српство.

Књаз Никола не сања о „Балканском царству“, нити о „туђим крунама“, него се у такијем мислима љубљупка од ваикале Ће-сарија, којој црногорски ускопи служе из-међарски. То свједочи њена повјесница од постанка, па све до данас. За то су њој и трн у оку обе српске државе, па од како је заузела двије српске покрајине, Босну и Ерпеговину, она свим могућим средствима

ради на томе, да их омаловажи, завлади, о-слаби, па и коначно упропасти.

Иво Бојковић, познати јуначина, који је своје пошљедне дане провео у Биоград, није ништа причао „о краљу Црне Горе и Далмације“, али је причао о здравници на Дрвену пореди Босне и Ерпеговине, јер се и он десио тала за ћесарском трпезом,

Зна и књаз Никола, као што знаваше и књаз Даниле, какви су му ћесаровци при-јатељи. Они су ваља гледали да раскопа-ју то гнијездо српскије соколова. Мамил-ју су они свагда поједине Црногорце, да им служе као оруђе против своје отаџбине. 1857. год. водили су ћесаровци бившег пре-зидента црногорског сената, Ђорђија Пе-тровића, из Задра у Боку. За што су они то чинили? Они су ишли на то, да успо-ставе Ђорђија господаром Црне Горе, па да под његовијем именом заузму Црну Го-раву. Али Ђорђија, кад дознаде шта намје-равају с њиме, олговорио је ћесаровцима: „*Тамо моја нога неће.*“ После су Ђор-ђија вратили и држали дуже времена у Цавтату (Старом Дубровнику). А сад су уловили парона фон Ферпицу. Али он је готов, да својом прљавом ногом погази и највећу светину српску. Ну, — *за међе-да скована је сјекира.*

Ћесаровци се играју вагром, али онај ко се њоме игра, може лако да своје прсте о-прљи. Кад год је Црна Гора бацила варни-цу, ваља су биле озбиљне пошљеднице. Ће-саровци ваља да се сјете оније ријечи Да-рококовића, ујака је владике Рада, које је изговорио на састанку у кући Крста Јо-

зова, у Доброту, ондашњем окружном војводи Грију: Жнаш ли ти, да нам није поради владице, ми би за три дана одавћен до Дубровника све под мач и отањ окренули, па нек ти поможе твој бесар. Sapienti sat.

*

Ко није задовољан са садашњим стањем у Црној Гори, ко то тражи устав и неке слободе? Траже га они и онакви, за које је Махмут - паша — Бушатлија говорио: Док је у мом тобоцу дуката, а у Црној Гори трговаца, лашно ми је ш њима војевати. У ту врсту спадају и црногорски ускоци са својим пароном Ферпицом на челу, са којим се спрема и Кагај ратовати на Црну Гору, као и Махмут-паша.

Црна Гора очувала је 200 година своју независност, управљајући се својим старинским српским начином. Ну, и у том простору времена, покушавало се, да се уведу управе од сваке руке, па се дошло до увјерења, да је за Црну Гору, најбољи начин управе, кад се она налази у једној снажнији поштеној руци.

Црна Гора, по својме положају у Српству, стоји на мртвој стражи, и као таква она мора бити сложна и снажна. Уносити у њен организам оне стихије, које нијесу за њу, но које јој могу одузети значај и важност њену, баш онда, кад она треба све то да уложи у одбрану великије народније интереса и будућности, била би неопростима погрешка. Али, што сваки поштен Србин не жели, то желе туби наамници,

који, служећи тубину, копају гроб својем народу.

Парон фон Ферпица и ускочка му дружина, траже устав за Црну Гору, ће он није од потребе, а што не траже устав, слободу и правичу за Босну и Ерцеговину, јер то све би баш тамо требало више но иће на свијету! Кад се издају за тако велике пријатеље српског народа, и кад му чак дају савјете с ким ће и како ће да осприва себи бољу будућност, за што не устану у одбрану потиштенога и погроженог народа нашег у тијем српским покрајинама; што не траже за њега мало уставности, слободе и правде; што не кажу својем господару Кагају, да не одузима Србину оно што му је најмилије и најсветије — *име његово*. Али то све они не смију ни прословити. Ну, издајцима свога народа, право је задовољство, кад могу да чине не срећу и пакост својем роду. Народна несрећа њихова је срећа, јер да није те несреће, не би они били потребни, нити би се скупо плаћали.

„Безобразне, обрљане курве,
Повукуше, те нам образ гуде,
Уначкога не знају поштена,
Шта је право, шта је неправда.“

А неби се вукли за Турцима,
Горски Вјевал.

*

Ја сам у кратко одговорио на памфлет црногорскије ускока у Латинима. Сам по себи памфлет не заслужује озбиљне пажње, и он ће, нема сумње, код свију озбиљније

и обавјештеније људи изазвати само гнушање, јер они врло добро знају, да нашој сусетпи нису миле ни Србија ни Црна Гора, те је и сада наша црна издајнице, да поткопавају стабло српског живота, српске слободе и јединства, да спречавају да се обновити слава, снага и величина наша, што је све трн у очима тој сусетпи. Кад би те пропаганде и пултички турботи имали цијеле осјећања српског, они би бјегали од тако олакот посла, али они немају у себи ни труна од тога осјећања, њима је искључива цијел *њихов трбух*.

Све кад би наши владоци и лоши, били, образ наш, користи народа нашег, захтевају, да их пред свијетом бранимо, јер је са њима везана наша судбина. Али, колико је тек одвратно, подло и гадно, кад се лаже и потвара на њих оно, чега није ништа било.

У пултици наше сусјетке осјећа се нека нервозност, те за то употребљава гадне издајнице, да помоћу њих сеје раздор и омразу између двије српске државе, јер њихова слога и братска љубав, а уз помоћ Русије, може свагда спречити планове, који се кују против опстанка и будућности нашега народа. Ну, Моје је тврдо увјерење, да сви Срби треба свом снагом да спречавају таке гадне намјере својије општинје непријатеља. Сви ми треба на томе да најозбиљније радимо, да се слога и љубав храни и негује у народу нашем и између двије српске државе, а наша пултика да се ослања на ону страну, од које је ваља да долазило добро по нас и нашу народ-

ну ствар. Па тако ралећи ми можемо спожно ићи на сусрет нашој љепшој будућности. А бићемо у стању, да нашијем непријатељима у свакој прилици подвикнемо: *себи руке*.

И ја сам у тој цијели написао овај кратки одговор, да се и они обавјесте, који нису довољно обавјештени, те сви заједнички *да дигнемо хајку на црне издајнице и отпаднике*, који, служећи туђину, хоће да ремете нашу срећу и да помажу, да нам се што прије гроб ископа.

ДОДАТАКЪ

Да би се што боље и јасније увиђело, ко нам је прави пријатељ, а ко вјековни непријатељ, нашао сам за потребно, да и ово наведем овом приликом.

Те је тођ било племенитијег и родољубивијег Србина, сваки се одзиваше искреним и топлим осјећањем за Русију, особито у старија времена, док су Срби сазнали да имају сродно царство.

Не бјеше ни једног владике црногорског а особито из дома Петровића — Негош, који се није савијо око Русије и од ње очекивао помоћ и бољу будућност.

Владика Даниле није добио од Русије 5, већ 15000 рубаља; али и то није било само тад и једном, већ је то било више пута. Тај владика одзиваше се о Русији кано о једној и доброј мајци црногорској, па је и сам називаше мајком.

Владика Василије олио је у Млетке и у Беч и у Русију, па ће нађе и он помоћни? Само у Русији. Добијао је сваки пут својим доласком помоћ у свачему, а једном добио је преко 5000 дуката. Па је тај владика правно примједоу овако: „А отъ когдѣ изъ Россіе пришел, ни отъ кого никаке аспре неполучилъ но еще горше всего некотори Черногорци къ везиру босанскому и въ Цариграде къ двору Султанско-

му противъ меня на разорение Черной Гори вѣе трудились и многие потрошиль денки уничтожитъ ихъ намѣренија я владика Василие въ дѣто 1756. марта втораго дня во убогомъ монастыру на Петине.“

Даклен ни од кул није добио ни једне аспре, осим једне Русије! Нето су га још праћедови агената, ускока издавали Турцима! Онда Турцима, а сад ћесаровцима!

Док су Срби сазнали за православног цара, они су били увјерени, да је он јачи од њиховог Султана, јер га надбијаше свуда и на све стране. Срби су виђали руску војску на Дунаву, виђали руске дипломате у Цариграду и по другим мјестима руске представитеље православне вјере. Све је ово разигравало српска срца и давало им надежлу за њихово избављење испод турског јарма. Зраке, које исходиле из руског сунца, продирале су у најдаље прејдеље подјармљеног истока, и оживљаваху срца једног народа у надежли за бољу будућност. Ми видимо како су се Срби у свом тешком положају обраћали рускијем владацима. Скупљаше се и кнезови из Старе Србије и писали су могућу руској царини Екатерини, у којој се жалег на угњетаване, које подносе од Турака; али се и тјеше са једновјрном и једноплеменом Русијом, на коју се они удају, да ће их избавити, па велг: „Турци нас коре и зову нас Московима за то, што смо ми са Русијом једне вјере и скоро једног језика. Бог и ваше величанство, нек ее смилује и избави нас из тешкије мукѣ и из сужанства; ми се за то милимо Богу и данју и ноћу и кличемо

из дубљине срца: „Неостави нас, највећа царице, ти си последи Бога прва спаситељка хришћанског народа, — пружи твоју високу руку против безбожног османског народа! освети невино проливену крв стада Христова! Ми Срби налазимо се под јармом Османлија, кано што се негда налазаше Израил под јармом Мисирекије фаруна. Премилостиви Бог умножио нас је кано жељше Израилја а благословио нас са храброшћу словенског племена, од којег смо и ми потекли; али нас је и казнио за гријехове тиме, што нам је одузео наше рођене владатеље а предао нас поруги и угњетавању нашије непријатеља. Али милостиви Бог указује нам надежљу са сјевера, од рода славног и великог Петра у лицу Вашег Величества, исто славно кано и он, и ми ћемо радосно слушати.“ У другом писму, управљеном на министра велг: „У случају, да још није наступило вријеме нашега ослобођења, то молимо, да нам се допушти, да се можемо преселити у Русију са нашим породицама.“

Наш народ има добро и зрело осјећање, има и срца и савјести, па зато и признаје сваком оно добро, које му је ко учинио. — Кад Турци загрозеше Бечу (1683. год.) замогли ћесарица од Беча краља од Моковје за помоћ, те краљ пошље свога сина Михаила су 300.000 ратника, сједини се са Пољацима и проћера Турке од Беча. Знаду и наши гуелари, ти чувари нашије старије успомена, да је Русија вазда била нашом узданицом па и пјевају: Да се у Москви чувају православне светинје. А по

савјету патријарха, послао је Султан цару од Моковје одежљу светог Јована, златну круну цара Константина и Стевана Немане и штгаку светог Саве, оштру сибљу српског сигног цара Душана и крсташ барјак кнеза Лазара „Све ће ово бити мило цару од Моковје.“

Шта ли су Срби били до појаве Русије? Са Русијом кренуло се и васкрело Српство и почело писати својим духом. Срби су очекивали, па су и дочекали своје избављење од Русије, а не од Ћесарије. „Срока је царица санак снила и у сну виђела да она сједи на престогу славније рускије царева у Москви, а виђела и танку јегу до неба израсту, а на тој јели сједи сив соко, који својим крилима закривљује све Србе! а цар Симеун толкује тај сан: да ће Руси ослободити све цркве и свету Софију и сав српски народ: „То ће бити руски соколови, који ће бити првијенима и крчиги пут и спасавати и свуда Србе налазити, па ће турску силу раздробити, а Србе од Турака избавити, а све руском славом и руским јунаштвом и они ће на ново пробудити српску славу и доћи својој браћи у помоћ и ући у нашу цркву и одслужити свету литургију. Руси су свуда први бранитељи вјере Христове. Нихова слава и јунаштво превазилази све остале и оно ће трајати док је свијета и вијека. — Благодарни, а честити Срби, моле се могу, да даде Русима здравље и весеље и свако добро у изобилју на земљи. Срби чистог срца и душе кличу: „Нека блиста руско лице, кано што сија сун-

це међу звјездама! Да им траје царство и господство до гођ сија сунце међу звјездама! Славом и јунаштвом надмашују Руси свакога; нек се славе по свему свијету и кроз све вјекове!"

Добри, побожни и честити Срби моле се богу за онога, који је с њима једне вјере; али агенти моле се за српског и света Славенства злотвора. Четир стотине година молише се и Татарима и Османлијама и Латинима и Маџарима, па и Нијемцима, али све узалуду: Туђа суза нема родитеља:

Нема љета без Ђурђева данка,
Нити брата, што не роди мајка.

Тако се одзивају и тако пјевају српски јунаци и истинити родољуби; који се сјећају и знаду нашу прошлост, наша горка страдања и ко нам је помогао, да се из тог чемерног стања изобавимо. Ко је одушевљава љубав к својем роду и чувство побожности за своју вјеру. Што не дадоше Латини својје мекије цекина да се оправи манастир на Цетинје, двор Иван-бегов и градић на Орловом кршу? Иван-бег и син му Ђуро помагаше Латинима против Турака, а тако и деспот Борђе Бранковић и патријарх Арсеније Чарнојевић помага Ферарији, па упропастише себе и народ, — па куд је помоћ тије Латина? Тамо треба кукасти и у камен ударати!

1826. год. рекао је фесар Франц руском дипломати Рибоцјеру: Турци су добри људи и ништа им није милје него с вама живјети у миру. Признајте, да је понатно, да

они желе, да се угуши устанак њеније по-даника. Ви морате онамо чувати вјерозаконске интересе; али од фанатика и незналица *не може се* захтевати оно, што није могуће. Исто кано што сте ви и ја сам њихов сусјед; међу нама било је доста неприлика и ратова; али од кад ја владам, ми смо и ш њима у миру, *и ако се догоде нереди на граници, томе су сваки пут криви моји људи.*" (А криви су извјесно за то, што су Срби. Но то је лаж, јер Срби нијесу никада нападали, но су то чинили Турци, упадајући у Црну Гору, робећи и палећи).

Сто година прати Русија и њени господари традициону пугитику за ослобођење јако мученије, једновјерније, православије Хришћана, па је готова била и оружјем у рупи помоћи им. Али се цар Александер I боја буње, а то је знао Метерних влади представљати кано опасним по Русију. У Бечу се бојали, да Русија не пође оружјем у рукама помагати Турцима, што је за Фесарију било и срашно и опасно, па се Метерних упињао из петиније жила, да осујети рат између порте и Русије, јер је био противан ослобођењу Хришћана, па је говорио двосмислено: „Султан се не може одрећи свог корана, а руски цар не може прегорети, да прека своје једновјерне османском мачу.“ Фесарске дипломате упињаху се да отклоне Русију да не каје по-моћ својим једновјернијема. Тенц је био онај најешћи противник руски и мразио сваког Руса и све, што се назива руским. (L'antipathie d' une Russe tout se qui s' appelle Russe). А мразијаше и жељу руског народа, да

се ослободе Хришћани, па те жеље руске назива манигилом. (Que ses gen — là excellent dans leur delivré des intèrets essentiellement russes).

По смрти цара Александра бојаше се у Бечу, да не буде наследник његов какав заступани Рус. А ћесарски посланик у Петрограду, гроф Леопетерн, бапаше на Грке дрвље и камење, па тужним гласом подвикнује, да је Исламу Европа више благодарна, него ли старој Грчкој цивилизацији: Quant à l'origine de l'Empire relativement aux Grecs anciens et modernes, et au Coran et ses sectateurs elle est fausse. Jamais l'Empire n'a dû à l'ancienne Grèce le quart de la haute civilisation et de bienfaits que'elle à retrères descendants de Mahomet, de ce grand homme, de cet admirable législateur. — Quand on dit en Empire que le Coran met par ses présentes des entraves invincibles à la civilisation on dit une bêtise; c'est qu'on ne l'a pas lu c'est qu'on oublie l'histoire des Califes, celle des Empereurs Ottomans de Constantinople cell de Roi de l'Espagne, de Cordone et de Grande etc.

Бечка пулпитика радила је непрестано против Русије и чинила свуда сметње да се не ослободе Хришћани турског јарма. Кад су Руси објавили рат порги, онда се изразио Метерних француском дипломати о руској војсци овако: „Ми пратимо Русе већ стотину година; али је њихова снага само привидна. Али не прође ни година дана, а Дибић пријеђе Балкан и у Дренопољу диктира Турцима мир. Али су и Турци упознали лажно пријатељство Ћесарије, за које се изразио Раис ефендија: „А шта

смо ми добили од пријатељски увјеравања Ћесарије, зар су нам ибе у невољи помогли? Такве пријатеље имати или немати све је једно.

И Срби и Бугари и Грци и Власи све се то обраћаше за помоћ у Русију и за изабављење испод турског јарма. У име патријарха српског и грчког и осталих народа долазио је светогорски архимандрит Исајије у Москву да представи молбу младим царевима Ивану и Петру, да они крену царску војску за ослобођење Срба и Бугара, Грка и Влаха, па да они заузму оне православне земље, а тијем да претекну католичке римске цареве а исто тако, и Млечиће, а споменути народи, да очекују руску војску са радошћу; даље вели: Они народи нијесу наклоњени Нијемцима. Цареви су били готови да поматну источним, православним Хришћанима; али у оно вријеме није било могуће испунити то, јер им спреча против Курима није испала за руком.

Срби између свију источније Хришћана на, позив бечкије ћесара учествовали су у свима ратовима противу Турске заједно са ћесарском војском. Али при закључивању мира, није Ћесарија ништа уговарала за Србе. Срби су се дјубо јадиковали на Ћесарију, што их је оставила на милост и немилост Турака, а они наводе, како су они продијевали своју крв у корист Ћесарије, а она за њи да није ништа учинила. За то су они писали жалбу српском народном конгресу у Темпшвару 5. септембра, 1790. године ђе, између осталог, ово пишу: „Ми видимо да је сав наш труд био

узалудан, јер је, на нашу велику несрећу, цар закључио мир на нашу штету, а поради раздора, немира и неслоге домаће, те је морао са крвљу и новцем отету земљу опет предати Турцима. Наша вјерност и наша ревност није заслужила такву казну. Ми смо били вјерни најмилоствивијем цару до последње капи крви и ми смо му се заклегли, да ћемо заједно са нашим потцима, и да нећемо штетити наше животе у борби против Турака. Нека нас цар задржи и нека нас не повраћа Турцима. — За тијем моле, да конгрес изради у цара да им се даде оружја и чебане; па ако не би било могуће, а оно нека уговори да предаја буде у неколико доцније, да можемо да саберемо нашу летину прије доласка Турака, или да се приме наше породице с ону страну обале међу наше једновјерне. Ми смо изложени коначној пропасти. За нас би најбоље било, да смо сви у боју против непријатеља изгинули, него да нас кано стоку на кланици искомадају. Ако ми ову, пред цијелим свијетом заслужену царску милост, помоћ, обрану и заштиту не добијемо, онда ћемо бити принуђени, да прибијегнемо под заштиту ма које друге силе. Нити ћемо ми нити наше потомство заборавити, ако се ова наша молба одбије, већ нека ово служи за опомену и опрезни пријер наше дјеце дјеци."

По несрећи, Срби на позив Ђесарије устадоше против Турака, па она неуговори ништа; а Турци за то били су кивни против Срба, па су Срби знали каква их страшна

судбина чека од њиховије бившије господара! А и један српски добровољац, официр, А. Ненадовић, учинио је примједбу своје старешини Михаиловићу, кад га је овај одвратио да не иде у Србију: Ја сам се заклео, да ћу бити цару веран, и борити се против Турака за ослобођење моје отаџбине; али сваки зна, да ја моју заклетву негазим, нити сам цара оставио, нити ћу му бити неверан. Али је цар оставио мене и сав народ српски исто онако кано што су његови предци остављали наше прађедове. За то се ја врћем у Србију. Ја немам ни секретара ни писмена човека, али ћу ићи од манастира до манастира, те ћу говорити сваком попу и калуђеру, да запишу, да у будуће ни један Србин не вјерује Нијемцима."

Није ово било у једном већ у сва четир рата Ђесарије са Турцима, учествовали су Срби не само налазећи се у Турској већи у Ђесарији и у Млетачкој, па и одлични ратници Црногорци, па и оди спомена о српској независности, о српској држави?

Срби су тежили да имаду своју државу, коју су имали до Косова; али се томе противила Ђесарија, та мила мајка агената, ускока и осталије дембела, који неће ништа да раде, већ заједно са злотворима испијају на памук крв нашег народа. Али такви изроди немају осјећања нити Срца, нити они маре за народ већ само за себе и кад је њихов бураг празан онда пропаде сав народ; а кад се наране туђом

замуком, онда је онај најчистији и у њему су све врлине људске и све благодети овог и оног свијета.

Издајством и себичношћу не снује се, нити се подиже државна зграда, већ се руши. И сами непријатељи и наши и руски признају да је Русија извојевала права данашњим независним православним државама. Самом појавом Руса и њиховим ратовањем са Турцима добише речене државе своја права и независност.

Сваки признаје, да је руски цар, а не мађарски краљ, или бечки ћесар, био природни покровитељ источније Хришћана, који су понајвише словенског племена; па за то није ни чудно, што су се понизили мађарски краљеви, па били у служби римске курије, пандурима против патриотских расколника у Босни, кројили праву крстоносну војну против свију „Шизматика,“ — *intideles sanctae et unicae matris ecclesiae et Catholicisae fidelis Conceptoris*. Гонљење и пријешњавање Срба у Угарској било је олувећ страшно и жалосно тако, да се и Ракоци (1722) морао изразити: „Кад би Срби виђели војску у својој земљи својије једновјерније Руса, онда би они њих сматрали за свога месију.“

Светопочивши владика Петар рекао је: „*Проклет био сваки Црногорац, који се не би држао Русије.*“ Ова клетва мора сустићи и Црногорске ускоке — издајце; а њу је у неколико већ и осјетио на себи и својима — на своме роду и породу, ускочки коловођа, парон фон Ферпица.

Свакој хуљи на свештени ђивот, који га је млијеком одранио, може се рећи:

„Пи шербета из чаше свечеве!
Ал' сјекиру чекај међу уши.“

Примједба: При препису са мојега рукописа провукле су се неке погрешке, а особито у погледу наречја; а има и неких погрешака печатње, које нијесам доспио, да поправам. Стога молим читаоце, да их при читању сами поправе.

Писац.

